

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Філософський факультет
Кафедра етики, естетики та культурології

**КУЛЬТУРНІ ІНІЦІАТИВИ
ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ:
СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 034 культурологія
на здобуття освітнього ступеня магістра культурології

Студентка-виконавець:
ШЕВЧЕНКО НАТАЛЯ АНАТОЛІЇВНА
освітній рівень магістр, II курс
спеціальність 034 «Культурологія»
ОНП «Культурологія»

Науковий керівник:
НАПАДИСТА ВАЛЕНТИНА ГРИГОРІВНА
канд. філос., доцент

Допущено до захисту:

Зав. кафедри _____

КИЇВ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	9
1.1. Ідентичність як соціокультурний феномен: зміст поняття.....	9
1.2. Поняття та складові національної ідентичності.....	19
1.3. Роль культури у формуванні національної ідентичності.....	25
РОЗДІЛ II. КУЛЬТУРНІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	33
2.1. Типологія культурних ініціатив: основні складові.....	33
2.2. Культурна спадщина як джерело культурних ініціатив сучасності	38
2.3. Роль та реакція суспільства у впровадженні культурних ініціатив.....	43
РОЗДІЛ III. ПОТЕНЦІАЛ КУЛЬТУРНИХ ІНІЦІАТИВ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	49
3.1. Культурні ініціативи під час війни: виклики та перспективи.....	49
3.2. Знакові культурні ініціативи в сучасній Україні.....	53
3.3. Вплив культурної дипломатії на міжнародний імідж України.....	64
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність роботи. У контексті повномасштабної війни Росії проти України питання ідентичності та національної ідентичності є надзвичайно важливими. Консолідація українського суспільства, національна єдність, самоусвідомлення та самоцінність власної культури є не лише чинниками опору проти агресії ззовні, а й основними інструментами для довгострокового відтворення національної ідентичності.

Національна ідентичність – це не статичний феномен, а живий, динамічний перебіг, що постійно оновлюється й підтримується завдяки взаємодії індивідуального досвіду та колективних уявлень. Її життєздатність залежить від здатності спільноти переосмислювати власні цінності, символи й наративи у відповідь на виклики сучасності, зберігаючи при цьому тяглість традиції та культурної спадщини.

Важливу роль у процесі формування національної ідентичності відіграють культурні ініціативи. Вони не обмежуються лише колом мистецьких практик, адже це багатовимірні складові, що об'єднують громадян навколо спільних цінностей, досвідів і символів. Такі ініціативи стають майданчиком для збереження та трансляції національних смислів, активно долучаючись до формування колективної пам'яті та національного наративу. Водночас вони відкривають простір для переосмислення складного або травматичного минулого, даючи можливість відродити забуті сенси, традиції, голоси та історії.

Через культурні ініціативи відбувається осмислення сучасних викликів, а також утвердження культурного різноманіття як цінності, що зміцнює єдність у різноманітності.

Культурні ініціативи є потужним рушієм суспільних трансформацій, оскільки вони безпосередньо впливають на формування свідомості громадян, здатні задавати нові рамки мислення й бачення майбутнього. Через них

відбувається конструювання нових смислів і моделей взаємодії, що сприяє соціальній згуртованості.

В умовах сучасних викликів, таких як війна, міграція населення та глобалізація, культурні ініціативи набувають ще більшої значущості як засіб консолідації суспільства. Культурні ініціативи – це не лише спосіб збереження та розвитку культури, а й важливий чинник формування національної ідентичності та суспільної згуртованості. Їхня ефективність залежить від чіткої організаційної структури, фінансової стабільності, стратегічного планування та комунікаційної складової.

Крім того, важливими є гнучкість і адаптивність до змін, що дозволяє проектам відповідати на сучасні виклики та тенденції. Дослідження сучасних типів культурних ініціатив дозволяє окреслити найбільш ефективні підходи до їхнього розвитку та впровадження, що в свою чергу сприяє інтеграції культури у широкий суспільний дискурс.

Культурна спадщина забезпечує символічний простір, у якому відбувається формування національної ідентичності (як особистісної так і колективної), сприяє культурній безперервності та цілісності спільноти, особливо в періоди нестабільності та суспільних змін.

Культурні ініціативи під час війни не лише адаптуються до нових умов, а й розвивають нові форми існування – цифрові, терапевтичні, дипломатичні. Це відкриває перспективи для подальшої трансформації культурного ландшафту та зміцнення національної ідентичності в умовах глобальних викликів.

Такі культурні ініціативи як: «Old Khata Project», «Книжковий Арсенал» (2022 – 2023), «Дивись українське – твори своє майбутнє!», діяльність Українського інституту за кордоном, проєкт «Реальна історія» Акіма Галімова, які виникли в умовах війни, є не лише важливими засобами для збереження національної спадщини та підтримки морального духу, але й потужними інструментами для формування національної ідентичності та культурної

дипломатії на міжнародному рівні. Вони допомагають Україні не лише зберегти свою культуру, але й зміцнюють позиції національної ідентичності як в середині країни, так і на світовій арені.

Культурна дипломатія України відіграє важливу роль у формуванні позитивного міжнародного іміджу держави, допомагаючи не лише підвищити її видимість на світовій арені, а й налагоджувати довготривалі зв'язки з іншими країнами через культурний обмін. Завдяки участі в міжнародних фестивалях, мистецьких проєктах, виставках та презентаціях, Україна демонструє світові свою ідентичність, історичну тяглість і креативний потенціал, що дозволяє формувати позитивне ставлення до неї не лише на рівні урядів, а й серед громадян інших держав.

Ступінь розробленості проблеми: обрана тема кваліфікаційної роботи має цілий спектр наукових і публіцистичних джерел, що свідчить про актуальність досліджуваної теми.

Проблема ідентичності займає чільне місце у соціогуманітарному дискурсі з середини ХХ ст. Роботи, які сформуvalи методологічні засновки дослідження феномену ідентичності загалом належать класикам західноєвропейської соціогуманітаристики – З. Бауману («Індивідуалізоване суспільство»), М. Гайдеггеру («Тотожність та відмінність»), Ж. Дерріда («Письмо та відмінність»), Ж. Дельозу («Відмінність та повторення»), П. Рікеру («Сам як інший»), Ч. Тейлору («Джерела себе. Творення новочасової ідентичності»).

Ідентичність, як змінний та суперечливий феномен, сповнений кризовими явищами індивідуального та колективного масштабу, стала предметом розгляду Е. Еріксона («Ідентичність: юність та криза») та В. Гесле («Криза індивідуальної та колективної ідентичності»).

Серед видового різноманіття ідентичності як такої провідну роль у сучасному глобалізованому світі відіграє національна ідентичність, що обумовлює посилену теоретичну зацікавленість науковців та підвищений інтерес

сучасних політичних практик. Національна ідентичність стала доміантною науковою темою Б. Андерсона («Уявлені спільноти»), Р. Брюбейкера («Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі»), Е. Гелнера («Нації та націоналізм»), М. Гібернау («Ідентичність націй»), Е. Сміта («Національна ідентичність»).

Національна ідентичність не є сталим процесом, формується та трансформується у процесі складної сукупності соціальних взаємодій, на чому наголошував Е. Сміт. Зокрема він зазначав, що національна ідентичність ґрунтується на сприйнятті спільного походження, колективній історії, традиціях, релігії, зв'язку з конкретною територією та символічною спадщиною. У свою чергу Ю. Габермас писав, що національна ідентичність у демократичному суспільстві повинна ґрунтуватися на «патріотизмі конституції». Е. Геллнер підкреслював, що національна ідентичність – це продукт ідеологічної згуртованості населення в межах держави.

Контексти формування ідентичності, зокрема вплив культури та динаміка ідентифікаційних процесів ґрунтовно досліджено у роботах Дж. Александера, З. Баумана, Е. Гідденса, К. Гірца, С. Голла, який акцентував у своїй роботі «Вступ: Кому потрібна ідентичність?» на тому, що культура є однією із базових складових національної ідентичності. Спираючись на теорію соціальної ідентичності Г. Теджфела, показав, що національна ідентичність формується через публічну дискусію.

Активний процес осмислення феномену ідентичності, зокрема національної ідентичності та політик її формування відбувається і в українському національному науковому дискурсі. Є. Бистрицький («Національна ідентичність і громадянське суспільство») звернув увагу на потребу оновлення методологічних інструментів для дослідження феномену ідентичності. Л. Нагорна («Соціокультурна ідентичність: пастки розмежувань») окреслила множинну, динамічну природу «соціокультурної ідентичності». В. Єрмоленко

(«Вплив війни на українську ідентичність») наголосив на повоєнному зсуві у структурі національної ідентичності до цінностей свободи та гідності. В. Кремень артикулював засади державної гуманітарної політики, Н. Кривда аналізує трансформацію культурних наративів під час війни, Т. Лютий просуває концепт «відкритого патріотизму», а М. Степико інтегрує політику пам'яті, мовну стратегію та інклюзивну економіку у комплексну державну відповідь на кризи ідентичності.

Об'єкт дослідження: культура як простір та фактор творення ідентичності.

Предмет дослідження: культурні ініціативи як чинник формування національної ідентичності та суспільної згуртованості сучасної української спільноти.

Мета роботи: з'ясувати роль культурних ініціатив у формуванні національної ідентичності в контексті української сучасності.

Завдання дослідження:

- проаналізувати сутність поняття «ідентичність» та «національна ідентичність»;
- розглянути роль культури у формуванні національної ідентичності;
- визначити типологію культурних ініціатив;
- з'ясувати роль культурної спадщини у підтримці ідентичності;
- здійснити аналіз успішних культурних ініціатив за час російсько-української війни та дослідити їхній вплив на формування національної ідентичності;
- дослідити вплив культурної дипломатії на міжнародний імідж України.

Методологічну базу дослідження склали загальнонаукові методи, також було використано аналіз синтезу та метод історичного аналізу, компаративістський метод та метод порівняння.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів та списку використаних джерел, представленого 92 позиціями.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІДЕНТИЧНОСТІ

1.1. Ідентичність як соціокультурний феномен: зміст поняття.

Ідентичність є складним і мінливим поняттям, яке відображає унікальність кожної людини та особливості її сприйняття себе у світі. Формування ідентичності відбувається під впливом різноманітних факторів, що включають культурні, соціальні, особисті та інші аспекти.

Сьогодні все більше питань виникає навколо проблеми ідентичності та ідентифікації в сучасному глобалізованому світі. Ми можемо тлумачити ідентичність як сприйняття себе та свого «Я», розуміння представником якої саме групи ти є і які цінності транслюєш. Кожен із нас є представником окремої групи та носієм розбіжних проявів ідентичності. Ми дотримуємось та транслюємо набір цінностей, які притаманні нашій референтній групі. Ідентифікація особистості відбувається поступово: дослідження культури, пізнання свого роду та людей, які оточують.

Спираючись на сучасні дослідження, ідентичність – це сукупність цінностей та переконань, які розвиваються та усвідомлюються людиною протягом всього життя. Переконання та усвідомлення є ґрунтом для процесу ідентифікації особистості. Ідентифікація, як процес, не є можливою без комунікації з іншими представниками групи. Ідентифікація – це пошук відповіді на питання «Ким я є?» та усвідомлення власного «Я».

Феномен ідентичності є досить цікавим полем для дослідження. П. Рікер у своїй праці «Сам як інший» зазначає, що ідентичність походить від латинського слова «idem» – «той же самий», акцентуючи увагу на абсолютну схожість до когось або чогось. «Idem», в роботі П. Рікера, є протилежним значенням до «різноманіття». Інше значення слова «ідентичність» – (від лат. ipse – сам) –

тлумачиться як «самість» чи самобутність. Схоже значення, для позначення «буття Я», що характеризує особливості «Я», використовував у своїх роботах М. Гайдеггер [55].

Е. Еріксон описував ідентичність як результат взаємодії індивіда з оточуючим світом упродовж всього життя. Еріксон зазначав, що процес розуміння визначення «ідентичності» є тривалим. Він вважав, що в кожному з восьми етапів життя людина стикається з конфліктом, пов'язаним з певними аспектами свого «я» та соціального оточення. Ідентичність як тривалий процес усвідомлення власного «Я» людиною – це «суб'єктивне натхненне відчуття тотожності і цілісності», «переживання відповідності самому собі» [71, с. 95].

Найбільш відомою є його теорія «криз етапів», в якій він виділяв етап підліткового віку, називаючи його етапом «ідентичності проти рольової розбіжності». За його теорією, підліток стикається з потребою відшукати свою ідентичність, визначити свої цінності та позиції в житті. Цей процес може супроводжуватися внутрішніми конфліктами та пошуками, характеризуючись експериментуванням з різними ролями і ідентичними стилями. «Ця ідентичність – природна впевненість людини в тому, що внутрішня тотожність і цілісність, підготовлені в минулому, відповідають тотожності і цілісності особистості, якою її бачать оточуючі. Вона слугує для людини речовим доказом її цілісності й створює перспективу для майбутньої кар'єри» [71, с. 99].

Еріксон також висловлював думку, що стабільна ідентичність у підлітковому віці дозволяє людині відчувати себе злагодженою та упевненою в своїх цілях, в той час як недостатня ідентичність може призвести до різних форм дезорієнтації та психічних проблем.

Важливим для особистості є емоційне відношення до своєї сутності. Е. Еріксон розглядав ідентичність як силу, зв'язок із групою та «справжність»: «...відчуття власної активності і життєвої сили. У такий момент внутрішній голос говорить йому: «Це і є справжній я!» [71, с. 109]. За Еріксоном ідентичність не є

статичним поняттям, а навпаки – це динамічний процес, що розвивається протягом життя людини.

Ч. Тейлор розглядав ідентичність, як характеристику, яка чітко відображає поєднання індивідуальності та приналежності до певної групи, культури або спільноти. Велику увагу дослідник приділяв концепції ідентичності в контексті сучасної культури та суспільства.

Він розглядав ідентичність як основоположне поняття, що визначає те, хто ми є, і як ми сприймаємо себе та світ навколо нас. За Тейлором, ідентичність не є просто сукупністю характеристик або статичними атрибутами, вона є процесом постійної самоідентифікації та визначення самого себе у контексті культурних, соціальних та історичних умов. Цей процес є взаємодійним і включає в себе взаємодію із соціальним середовищем, іншими людьми та культурою. «Головна риса людського життя, про яку я хочу нагадати, – наголошував дослідник, – це його докорінно діалогічний характер. Ми стаємо повноправними людьми, здатними зрозуміти себе, і, отже, визначити свою ідентичність, коли оволодіваємо мовами людського спілкування» [59, с. 93].

Згідно Ч.Тейлору ідентичність – це суміш як індивідуальних так і колективних аспектів, оскільки ідентичність формується не лише на основі внутрішніх особистісних рис, але й на основі приналежності до певної групи, культури або спільноти. Розуміння ідентичності потребує аналізу як індивідуальних, так і колективних аспектів, а також врахування її динамічного характеру у змінному соціокультурному контексті. «Сучасна свобода й автономія вимагають нашого самозосередження, а ідеал автентичності – аби ми відкривали й артикулювали свою власну ідентичність», – зазначав Ч.Тейлор [59, с. 103].

Крім того, Тейлор розглядав ідентичність як динамічне явище, яке постійно змінюється під впливом різних факторів, таких як культурні зміни, особисті досвіди та зміни в соціальному середовищі. Крім того, дослідник зазначав, що: «У давніші часи люди не говорили про «ідентичність» та «визнання» не тому, що

не мали ідентичності або не залежали від визнання, а, скоріше, через те, що ці поняття були надто непроблемні, аби бути тематизованими як такі» [59, с. 91].

Сучасний український філософ Т. Лютий присвячує значну увагу аналізу феномену ідентичності в умовах сучасності, розглядаючи її як багатовимірне явище, що охоплює національний, культурний, соціальний та особистісний виміри. У своїх працях він наголошує, що ідентичність не є сталою чи незмінною категорією, а формується та трансформується під впливом численних зовнішніх і внутрішніх чинників. Лютий аналізує, як процеси глобалізації, стрімкий розвиток інформаційних технологій, а також філософські підходи постмодернізму сприяють розмиванню усталених уявлень про ідентичність, породжуючи нові гібридні форми самоусвідомлення. У цьому контексті особливу увагу він приділяє проблематиці ідентичності в українському суспільстві, яке перебуває у стані постколоніального переосмислення власного минулого та активного конструювання майбутнього.

Зокрема, Т. Лютий наголошує на тому, що традиція української культури є значно тривалішою та глибшою, ніж традиція української державності. Ця теза має ключове значення для розуміння формування національної ідентичності, оскільки свідчить про наявність глибинного культурного шару, що формував національну свідомість задовго до інституційного оформлення української держави. Таким чином, культурна ідентичність виступає не лише носієм історичної пам'яті, але й основою для осмислення сучасності й майбутнього. Лютий акцентує на важливості збереження та переосмислення культурної спадщини як ресурсу для самоідентифікації в умовах змін і викликів, зокрема в умовах війни, що ще більше актуалізує пошук і ствердження національної суб'єктності [40].

Український психолог В. Васютинський в своїх працях також розглядав концепцію ідентичності. Ідентичності як процесуального явища, що формується взаємодією особистості з соціокультурним середовищем.

Згідно з В. Васютинським, ідентичність – це не статичний стан, а складний процес, що включає у себе постійні зміни, пошук і самовизначення. Він підкреслює важливість культурного контексту у формуванні ідентичності та наголошує на тому, що ідентичність визначається не лише індивідуальними особливостями, але й зв'язками з соціальними та культурними системами. Дослідник зазначав: «Ідентичність означає самість, глибинне Я, переживання своєї присутності у світі, переживання того, що визначається словами «це я», «я є». Ментальність більшою мірою відтворює спосіб світобачення, відображення дійсності, являє собою психічну призму, крізь яку людина пізнає та оцінює навколишній світ і себе в ньому. Ідентичність важче піддається змінам, водночас вона й важче усвідомлюється, а радше відчувається й переживається» [8, с. 223].

В. Васютинський також вказував на важливість історичного та культурного досвіду в процесі формування ідентичності. Він розглядає ідентичність як результат взаємодії індивідуального досвіду з культурними зразками та соціальними структурами.

Таким чином, з погляду В. Васютинського, ідентичність є результатом взаємодії між особистістю і соціокультурним середовищем, а процес формування ідентичності постійно перебуває під впливом змін у культурному та соціальному контексті [8].

Варто розглянути основні інструменти та шляхи формування ідентичності особистості, а також їхній взаємозв'язок. Ідентичність не є сталою чи вродженою якістю – вона формується в процесі соціалізації, взаємодії з навколишнім середовищем, культурними наративами та історичним контекстом.

До провідних інструментів і шляхів формування особистісної та колективної ідентичності належать наступні чинники:

1. Культурні фактори. Культура відіграє фундаментальну роль у процесі самовизначення індивіда. Вона охоплює широкий спектр елементів – від способу життя до світоглядних установок. Мова, символи, норми поведінки, вірування та

цінності, що передаються з покоління в покоління, створюють рамки, в яких особистість осмислює своє «я». Ідентифікація з певною культурною спільнотою визначає повсякденні практики, впливає на професійний вибір, систему моральних орієнтирів та тип взаємодії з іншими.

2. Мова як чинник ідентичності. Мова є не лише інструментом комунікації, а й носієм колективної пам'яті, цінностей і наративів. Через мову індивід не лише виражає думки, а й долучається до певної культурної традиції. Володіння рідною мовою або її втрата тісно пов'язані з процесами ідентифікації або дезідентифікації з певною спільнотою. У багатьох випадках мова стає символом спротиву, ідентичності та культурної автономії.

3. Традиції та обряди. Участь в обрядах і традиціях сприяє відтворенню культурної спадщини й укріпленню зв'язку з колективною ідентичністю. Такі практики як святкування національних свят, виконання обрядових пісень або участь у ритуалах закладають відчуття належності до певної історичної й культурної спільноти. Традиції формують відчуття стабільності, безперервності та приналежності, що особливо важливо в умовах соціальних змін або кризи.

4. Релігія та духовні практики. Релігійні переконання є важливим компонентом світогляду, що значною мірою впливає на систему цінностей, норми поведінки та етичні уявлення особистості. Релігійна ідентичність часто тісно переплетена з етнічною або національною. Спільне виконання релігійних обрядів, паломництва, святкування релігійних свят сприяє солідаризації групи та формуванню спільного «ми».

5. Гастрономічні практики. Кухня є потужним символічним маркером ідентичності. Споживання страв, притаманних певній культурі, має не лише побутовий, а й глибокий символічний вимір. Через гастрономічні практики підтримується зв'язок із минулим, зберігається культурна пам'ять і передається унікальність традиції. В умовах міграції або глобалізації приготування традиційної їжі часто стає актом збереження ідентичності.

6. Мистецтво, література та творчість. Художнє самовираження є ще одним важливим шляхом формування ідентичності. Твори мистецтва, літератури, музики не лише відображають історичний досвід і ментальні структури спільноти, а й формують уявлення про «нас» і «інших». Через культурні наративи особистість інтерпретує власне минуле, актуалізує почуття приналежності, а також створює нові сенси у відповідь на сучасні виклики [90].

Ці культурні фактори становлять основу культурної ідентичності, слугують фундаментом, на якому вибудовується світогляд особистості, і визначають специфіку тієї культурної спільноти, до якої індивід відчуває належність. Вони впливають на уявлення про себе, свої корені, майбутнє, сенс життя, а також формують унікальний стиль і спосіб існування, притаманний кожній окремій культурі. Завдяки цим чинникам індивід не лише ідентифікує себе як частину певної спільноти, а й набуває здатності орієнтуватися у світі через призму колективних цінностей, звичаїв і символів.

Однак формування ідентичності не обмежується лише культурною спадщиною. Важливу роль у цьому процесі відіграє соціальне оточення, з яким особистість взаємодіє на різних етапах свого життя. Родина, освітні установи, професійне середовище, громадські організації та неформальні соціальні кола створюють умови для набуття соціального досвіду, формують уявлення про себе, межі своєї суб'єктності та місце у суспільстві. Ці взаємодії визначають, наскільки глибоко індивід засвоїть певні соціальні ролі, як він інтерпретуватиме свою ідентичність та в яких межах буде готовий її переосмислювати.

Особливо важливими є стосунки в межах спільноти, до якої людина себе зараховує: національної, етнічної, мовної або релігійної. Ці зв'язки закладають уявлення про належність до «своїх» і вибудовують межі між «своїм» та «іншим». Спільні практики як-от святкування культурних подій, дотримання звичаїв, участь у ритуалах чи використання мови – не тільки зберігають ідентичність, а й постійно відтворюють її у нових соціальних контекстах.

Водночас взаємодія з представниками інших культур та з досвідом «іншого» відіграє не менш значущу роль. Культурний обмін, міжкультурний діалог або навіть конфлікт можуть сприяти переосмисленню власної ідентичності. Зустріч з «іншим» нерідко є стимулом до рефлексії: індивід починає глибше усвідомлювати межі й зміст власної культурної належності, віднаходить нові смисли або ж адаптує частину чужих елементів, які з часом стають частиною гібридної ідентичності. У цьому процесі відображається динамічний, відкритий і багатовимірний характер сучасної культурної ідентичності.

Сім'я як первинна соціалізуюча інституція також є потужним джерелом формування ідентичності. Наші взаємини з батьками, братами, сестрами, бабусями й дідусями мають глибинний вплив на закладення базових уявлень про світ, добро і зло, свій і чужий, прийнятне і неприйнятне. Сімейні традиції, розповіді про предків, передача мови, обрядів чи навіть улюблених пісень – усе це створює міцне підґрунтя для формування особистісної культурної ідентичності. З дитинства індивід поступово засвоює символічний всесвіт родинної культури, що згодом впливає на його вибір, поведінку і систему цінностей.

Крім родини, значний вплив мають й інші соціальні групи, зокрема друзі, однокласники, колеги, сусіди та інші рівні за соціальним статусом особи. Такі групи є просторами соціального навчання, де відбувається адаптація до норм, засвоєння моделей поведінки, а також вибудовується лояльність до певних цінностей. Через щоденну комунікацію, спільний досвід, підтримку або суперництво формуються елементи ідентичності, які не завжди є очевидними, але глибоко вкорінюються у свідомості індивіда.

Культурна ідентичність формується в результаті складної взаємодії між особистістю, культурною спадщиною та соціальним середовищем. Вона є результатом постійної динаміки, в якій особистість не лише пасивно засвоює

культурні впливи, але й активно їх переосмислює, відтворює й трансформує у відповідь на нові життєві обставини [83].

Власний життєвий досвід, події, успіхи та невдачі також впливають на формування ідентичності. Відносини з рідними та друзями, власні досягнення та невдачі, формують уявлення про себе та світ.

Досвід подій, які ми пережили, такі як перемоги, втрати, ризики і виклики, впливають на нашу ідентичність. Ці події формують наші переконання, цінності і погляди на життя. Наші взаємодії з різними людьми, такими як сім'я, друзі, колеги, вчителі та інші, впливають на наше уявлення про себе та світ. Ці взаємодії допомагають нам визначити свої ролі, цінності та відношення до інших людей.

Успіхи і невдачі в нашій особистій і професійній діяльності формують наше самосприйняття та рівень впевненості в собі. Вони можуть підсилювати або викликати сумніви щодо нашої ідентичності.

Особистий досвід також включає наші знання і розуміння культурних аспектів, таких як мова, традиції, релігія та інші культурні елементи, які формують наше відчуття належності до певної культурної спільноти. Важливою складовою є самовідображення: наша внутрішня рефлексія, включаючи роздуми про наші цілі, мрії, страхи та амбіції, впливають на нашу ідентичність. Ці роздуми допомагають нам зрозуміти, хто ми є насправді, і як ми хочемо бачити себе у майбутньому.

Культурні продукти, такі як медіа, кіно, музика, впливають на уявлення про світ та стандарти, що приймаються в суспільстві. Ідентифікація з певними культурними образами та цінностями може визначати формування ідентичності.

Масова культура може впливати на культурну ідентичність. Масова культура може формувати цінності, переконання та стереотипи, що впливають на уявлення про себе та світ. Наприклад, фільми, серіали та музика можуть пропагувати певні ідеали краси, рольові моделі або погляди на соціальні питання, що впливає на формування культурної ідентичності.

Спільні емоції та досвід: масові культурні події, такі як великі кінофестивалі, концерти або глобальні спортивні змагання, можуть створювати спільні емоції та спільний досвід, що об'єднують людей та формують спільну культурну ідентичність.

Культурний обмін: масова культура може сприяти культурному обміну та взаєморозумінню між різними культурами. Люди можуть засвоювати елементи інших культур через масові медіа, що може розширити їхнє розуміння світу та розширити їхню культурну ідентичність.

Креативність та самовираження: масова культура може надихати на креативність та самовираження. Люди можуть знаходити в собі нові ідеї та способи вираження через вплив масової культури, що додає їхній ідентичності нові аспекти.

Протистояння масовій культурі: деякі люди можуть активно протистояти масовій культурі та звертатися до альтернативних джерел культурного споживання. Це також може вплинути на їхню культурну ідентичність та сприйняття світу.

Варто зазначити, що масова культура може бути як позитивним, так і негативним елементом формування культурної ідентичності, в залежності від того, як вона сприймається та інтерпретується кожною конкретною особистістю [53].

Згідно з моделлю А. Ватермана, розвиток ідентичності може рухатися в зворотному напрямку, повертаючись на менш високий рівень. Навіть після досягнення певного ступеня ідентичності, людина може знову відчувати кризу та тривожний стан. Якщо вона не розуміє або не приймає змін, і не звертає увагу на особистісні пошуки, існує ризик потрапити у стан безпомічності та безпорадності [87].

Отже, всі шляхи формування ідентичності взаємодіють між собою, визначаючи унікальність та складність кожної особистості. Розуміння цих шляхів

дозволяє краще розкрити процеси самоідентифікації та формування ідентичності в різних соціокультурних контекстах. Ідентичність можна розглядати як комплексне поняття, яке об'єднує в собі соціальний та особистісний рівні.

Процес розвитку ідентичності включає вирішення кризи ідентичності та може рухатися у зворотному напрямку. Основними елементами ідентичності є цілі, цінності та переконання. Ідентичність формується внаслідок взаємодії з іншими людьми і відображає адаптацію до соціальних умов.

Зміни в ідентичності обумовлені змінами у соціальному середовищі людини. Ідентичність проявляється у почутті психічної адекватності та володінні особистістю власним «Я», у здатності до ефективного вирішення задач. Тому ідентичність можна розглядати як послідовність різних інтеріоризованих ролей, як результат самоаналізу, самовизначення та самосприйняття.

1.2. Поняття та складові національної ідентичності.

Національна ідентичність є багатовимірним, динамічним та складним феноменом, що виконує ключову роль у формуванні колективної свідомості, завдяки об'єднанню суспільства та забезпеченні його культурної, політичної й соціальної цілісності. Національна ідентичність є результатом тривалого історичного процесу, в межах якого соціальні групи вибудовують уявлення про спільне минуле, теперішнє й майбутнє, опираючись на символічні ресурси, спільні цінності та ідеї, що укорінені у культурі, політиці та колективній пам'яті. Національна ідентичність не виникає раптово, вона формується поступово, через: мову, освіту, медіа, запити суспільства, державну політику, а також у процесі щоденних практик, які відтворюють уявлення про «нас» у протиставленні до «інших». Ми постійно порівнюємо себе з іншими, тим самим розуміючи свою приналежність до окремої групи.

Однією з базових складових національної ідентичності є культурна ідентичність, що включає мову, традиції, обряди, релігію, символіку, фольклор, звичаї, мистецькі практики та інші елементи культури, які творять унікальне культурне поле спільноти. Як зазначає Стюарт Голл: «культура є не просто набором звичаїв або способів поведінки – вона є середовищем, у якому формується ідентичність, де індивіди й колективи осмислюють своє буття» [76, с. 14].

У контексті національної ідентичності культура виконує не лише естетичну, а й інтегративну та нормативну функції – вона задає межі «свого» світу, впорядковує досвід спільноти та забезпечує спадкоємність між поколіннями. Е. Сміт акцентує увагу на довготривалих історичних процесах, міфах, символах і культурній тяглоті, які лежать в основі формування націй. Його підхід, що отримав назву «етносимволістського», поєднує елементи модернізму з визнанням ролі донаціональних спільнот – етнічностей (*ethnie*) – у процесах націєтворення.

У своїй праці «Національна ідентичність» Е. Сміт визначає націю як «названу людську спільноту з історичною територією, спільною міфологією, масовою культурою, економічною єдністю та спільними правовими правами й обов'язками» [56, с. 65]. Він підкреслює, що національна ідентичність ґрунтується на сприйнятті спільного походження, колективної історії, традицій, релігії, зв'язку з конкретною територією та символічної спадщини.

Центральне місце в концепції Е. Сміта посідає поняття «міфу про спільне походження», який виступає як наративна основа національної ідентичності. Міфи, за Смітом, не слід розуміти лише як вигадки – це культурні оповіді, що структурують колективну пам'ять і формують відчуття тяглоті між минулим, теперішнім і майбутнім. У праці «Міфи та спогади нації», 1999 року він наголошував: «...символи, традиції та міфи – це основа колективної ідентичності, яка живить національну уяву» [90, с. 63].

Не менш важливу роль у формуванні національної ідентичності відіграє історична пам'ять, яка структурує спільне уявлення про минуле, формує пантеон героїв, встановлює нарративні рамки історичного досвіду. Саме через інтерпретацію ключових подій – війн, революцій, здобуття незалежності, героїчного опору тощо – відбувається сакралізація певних моментів історії, які стають основою для формування символічного надбання нації. Як зазначав П'єр Нора: «місця пам'яті – це точки кристалізації і збереження колективної пам'яті, де стикаються історія та ідентичність» [90, с. 69].

Формування, збереження та передача цих нарративів є дуже важливою для національної солідарності, особливо в умовах соціальних трансформацій та конфліктів [68].

Національна ідентичність також тісно пов'язана з політичною ідентичністю, яка проявляється через спільні політичні цінності, громадянські права та обов'язки, відчуття належності до політичної спільноти. Йдеться не лише про інституційну приналежність до держави, а й про суб'єктивне відчуття залученості до політичного життя, здатність і готовність брати участь у політичному дискурсі та процесах ухвалення рішень. Як зазначав Ю. Габермас, національна ідентичність у демократичному суспільстві повинна ґрунтуватися на «патріотизмі конституції» – прихильності до демократичних принципів, верховенства права і політичної відповідальності. Таким чином, політична ідентичність є не тільки правовим, а й морально-етичним виміром національної свідомості [75].

Цікавою складовою національної ідентичності є територіальна ідентичність, яка проявляється у відчутті приналежності до певного географічного простору, з яким пов'язані символічні смисли, емоції, спогади й історичні асоціації. Географічний простір стає не просто фізичним місцем проживання, а своєрідною ментальною картою нації, у якій відображено як історію, так і майбутні уявлення про спільне буття. Людина здатна відчувати

приналежність до певної території, перебуваючи далеко від того місця. Як вказував Е. Саїд: «Територія – це завжди більше, ніж ґрунт: це простір культурної боротьби, символічних уявлень і політичних конфліктів» [88 с. 54]. Саме через територію національна ідентичність набуває конкретності й матеріального втілення.

Націю як феномен сьогодення, розглядав також Е. Геллнер. У своїй праці «Нації і націоналізм» (1983 р.) він стверджував, що нації виникають як відповідь на потреби індустріального суспільства в стандартизації культури та мови.

Націоналізм, за Е. Геллнером, є не причиною, а наслідком модерності. Він зазначав, що націоналізм – це «політичний принцип, який стверджує, що політична та національна одиниці мають збігатися» [11]. А отже, національна ідентичність – це продукт ідеологічної згуртованості населення в межах держави. Водночас, попри раціоналізм моделі Геллнера, вона дещо ігнорує роль історичної пам'яті, символів і культурної спадкоємності.

Також Е. Геллнер писав про економічну ідентичність, яка передбачає уявлення людей про свою націю з економічного боку, про її самодостатність, модель розвитку, ставлення до праці, продуктивності, соціальної справедливості тощо. У цьому вимірі формується ставлення громадян до економічних ресурсів країни, національного виробництва, державної політики у сфері соціального забезпечення, наприклад, чи підтримують власне виробництво. На думку Е. Геллнера: «...націоналізм потребує відповідної економічної бази – індустріального суспільства з високим рівнем спеціалізації та уніфікації» [10, с. 97]. Економічна стабільність і передбачуваність значною мірою впливають на почуття національної гордості та довіри до інституцій.

У цьому контексті надзвичайно важливою є думка українського дослідника М. Мариновича, який акцентував увагу на тому, що: «Національна ідентичність є ключовим чинником самозбереження та розвитку народу, вона визначає його унікальність і стійкість перед зовнішніми викликами» [43].

М. Гібернау у праці «Ідентичність націй» репрезентувала своє бачення національної ідентичності як соціального конструкту, що формується в конкретному політичному і культурному контексті. Дослідниця зосереджується не лише на історичних чи економічних чинниках, а на способах формування ідентичності через інституції, символи, дискурси та емоції.

М. Гібернау пропонує шість ключових елементів, що складають національну ідентичність, це: почуття приналежності, історична пам'ять, культура та мова, територія, громадянство, а також інституції [11].

Особливо М. Гібернау акцентує свою увагу на емоціях. Вона підкреслює, що національна ідентичність – це не лише сукупність уявлень, але й сильна прив'язаність, яка здатна об'єднувати маси: «Ідентичність – це емоційний механізм, який поєднує індивіда зі спільнотою, забезпечуючи почуття значущості й причетності» [11, с. 32]. Саме тому нації зберігають свою привабливість навіть у глобалізованому світі – вони апелюють не тільки до раціонального, а й до глибинного людського прагнення бути частиною чогось більшого.

Усі зазначені компоненти національної ідентичності – етнічна, культурна, історична, політична, релігійна, мовна, територіальна, економічна тощо – не існують ізольовано, а постійно перебувають у взаємодії, утворюючи динамічну, але водночас цілісну систему. Вони взаємно доповнюють і підсилюють одне одного, створюючи глибоко вкорінену, багатовимірну конструкцію національної належності. Така система водночас гнучка й стабільна: вона здатна адаптуватися до нових умов, зберігаючи при цьому внутрішню логіку й зв'язність. Саме ця властивість – поєднання адаптивності та тяглості – забезпечує нації можливість зберігати свою ідентичність навіть в умовах глибоких глобальних трансформацій, таких як урбанізація, міграція, глобалізація, війна чи цифрова революція.

Національна ідентичність не є сталим результатом певного процесу – вона формується й трансформується у процесі складної сукупності соціальних взаємодій. Людина не просто «успадковує» ідентичність, вона її постійно «видозмінює» у щоденному досвіді – через спілкування, участь у культурному житті, знайомство з історією своєї спільноти, медіаспоживання, політичну участь тощо. Історичні наративи, колективна пам'ять, мова, символи, свята, мистецтво, звичаї та зв'язок із конкретною територією слугують засобами ідентифікації, на основі яких індивід ототожнює себе з певною спільнотою, відчуває зв'язок із її минулим і відповідальність за її майбутнє.

Формування національної ідентичності відбувається через основні соціальні інститути – сім'ю, систему освіти, культурні й мистецькі інституції, засоби масової інформації, релігійні організації, державу. Саме через ці інститути передаються базові уявлення про «своє» і «чуже», про «хто ми є» як нація. Культура та освіта відіграють у цьому процесі ключову роль: вони створюють спільне символічне поле, у якому громадяни різного віку, статі, регіонального походження можуть впізнавати себе як частину одного колективного «ми».

Окремо варто підкреслити роль медіа та політичного дискурсу, особливо в сучасну епоху цифровізації. Медіа дедалі активніше впливають на уявлення про націю, відтворюючи певні образи, символи, моделі поведінки й акценти. Політичний дискурс, у свою чергу, задає рамки обговорення того, що вважається національно значущим, формулює бачення спільного минулого та майбутнього, визначає «правильні» та «небажані» ідентичності. Сучасний контекст глобалізації та цифрової революції вносить у процеси ідентифікації нові виміри. З одного боку, він розмиває традиційні межі національного, створюючи простір для множинних, гібридних ідентичностей. З іншого – викликає потребу у зміцненні національної ідентичності як форми захисту від розчинення в глобальному інформаційному полі. У цьому сенсі національна ідентичність стає

гнучкою, відкритою до нових змістів і форм, але водночас зберігає ядро – відчуття спільності, приналежності та відповідальності перед нацією.

Таким чином, національна ідентичність – це не статичний феномен, а живий, динамічний перебіг, що постійно оновлюється й підтримується завдяки взаємодії індивідуального досвіду та колективних уявлень. Її життєздатність залежить від здатності спільноти переосмислювати власні цінності, символи й наративи у відповідь на виклики сучасності, зберігаючи при цьому тяглість традиції та культурної спадщини.

1.3. Роль культури у формуванні національної ідентичності.

Сьогодні національна ідентичність є складним та багаторівневим соціокультурним феноменом, що є результатом перебігу історичних подій, взаємодії суспільних інститутів, комунікативних практик і символічного виробництва (створення, поширення та підтримка символів, образів, наративів та практик, які формують уявлення про націю, її культуру та унікальність). Національну ідентичність не можна звести до виключно політичного або правового поняття, адже вона вбирає в себе цілий спектр чинників, серед яких провідне місце належить культурі. Власне культура, у її широкому розумінні як сукупність: мови, символів, ритуалів, систем цінностей, знань і уявлень про світ – відіграє важливу роль у структуруванні національної ідентичності, забезпечуючи її стійкість та здатність до трансформації в умовах глобалізаційних процесів.

Культура в контексті формування національної ідентичності постає не лише як сфера мистецького чи побутового вияву, а як механізм упорядкування дійсності, який дозволяє колективу та індивіду всередині нього осмислювати своє місце у світі, розрізнити «своє» та «чуже», переконуватись в наративах минулого та вибудовувати бажані моделі в майбутньому. Як писав Г. Гадамер: «Культура є не тільки засобом комунікації, а й носієм історичної пам'яті, що

дозволяє народу усвідомити себе як цілісність у часовому вимірі» [9, с. 97]. Завдяки збереженню традицій, ритуалів та символів, культура виступає інструментом за допомогою якого наступним поколінням передаються системи норм і цінностей, тим самим підтримуючи ідентичність навіть у контексті соціальних змін.

На сьогодні в науковому дискурсі існують різні концептуальні підходи до осмислення природи національної ідентичності. Одним із найбільш поширеним є етнокультурний підхід, який представлений в напрацюваннях Е. Сміта. У своїй концепції «етносимволізму» він визначає національну ідентичність як результат тривалого розвитку культурних спільнот, які мають спільну історичну пам'ять, походження, міфи, релігійні традиції, символи та мову. В цьому контексті Е. Сміт зазначав, що: «Нації виникають не з нічого, а з уже існуючих етнічних основ, які забезпечують ідентичності глибоку символічну і культурну легітимність» [56]. У цьому контексті культура не просто супроводжує націю, а виступає її первинною підставою.

Ці погляди також розділяє К. Гірц, зазначаючи про символічні системи, які є предметом аналізу в його працях. У рамках антропологічного підходу він трактує культуру як певний «текст» або «мережу значень», який індивіди бачать в своєму розумінні і через який вони пізнають соціальну реальність. К. Гірц писав, що «людська поведінка є не просто реакцією на зовнішнє середовище, а залученням до символічного порядку, який визначає, хто ми є» [12, с. 65]. У цьому сенсі культура не лише відображає національну ідентичність, але й активно її конструює.

В свою чергу Е. Геллнер пропонує зовсім інший підхід, який вважає націоналізм і національну ідентичність продуктами сьогодення. У своїй провідній праці він зазначає, що нація є не стільки послідовником етнічної спільноти, скільки результатом процесів індустріалізації та стандартизації культурних кодів. Автор писав, що «націоналізм є наслідком потреби сучасного

індустріального суспільства в культурній однорідності» [10, с. 191-192]. З огляду на це, культура виконує роль інтеграційного механізму, який забезпечує функціонування нації як цілісного соціального організму.

До основних складових культури, які впливають на процес формування національної ідентичності відносять:

1. Мову як маркер ідентичності. Мова є базовим елементом національної культури. Вона не лише виступає засобом комунікації, але й формує світогляд окремого народу. Як зазначав мовознавець Юрій Шевельов: «...мова – це не тільки інструмент, а й сховище національної пам'яті» [65, с. 27]. У багатьох країнах, зокрема й в Україні, мовна політика відіграє провідну роль у процесах формування нації та сприяє об'єднанню суспільства. Мовна ідентичність є надзвичайно важливим чинником у контексті інформаційної безпеки та збереження культурної незалежності.

2. Фольклор, традиції та міфи. Фольклор і народні традиції є базовими складовими, які створюють культурний код, який в свою чергу передається з покоління в покоління, що і об'єднує покоління. За словами чеського історика та політичного теоретика Мирослава Гроха: «Традиції – це той механізм, який дозволяє народам зберігати свою культурну ідентичність упродовж століть» [78, с. 12].

Міфи та перекази, наприклад, про козацьку спадщину в Україні, є важливим чинником формування історичної пам'яті та національної гордості. Відродження та переосмислення традицій дозволяє зберігати культурну спадщину та адаптувати її до сучасних умов.

3. Літературу, мистецтво та кінематограф. Національна література відображає світогляд народу та сприяє усвідомленню власної ідентичності. Українські славнозвісні письменники, зокрема Тарас Шевченко, Леся Українка та Іван Франко, не лише формували культурний дискурс, а й укріплювали національну свідомість через свою творчість. За словами української поетеси та

культурологині О. Пахльовської «...література є духовною територією нації, де відбувається осмислення її історії та майбутнього» [51, с.111].

Кінематограф також є потужним засобом національної ідентичності. Фільми, які відображають національну історію, звичаї та традиції, сприяють поширенню культурного наративу серед великих груп населення. Українське кіно за останні роки, зокрема фільми «Кіборги» 2017 року, «Захар Беркут» 2019 року та «Мої думки тихі» 2019 року, демонструють силу та згуртованість української ідентичності та її еволюцію.

4. Релігію та духовність. Релігія також відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності. Наприклад, для українців Києво-Печерська Лавра та Софія Київська є не лише релігійними центрами, а й символами національної спадщини. На думку С. Гантінгтона, релігійна ідентичність часто визначає межі між групами людей. Роль Православної Церкви України в утвердженні незалежної української нації є яскравим прикладом того, як духовність може зміцнювати національну свідомість та ідентичність [80].

Сьогодні культура продовжує відігравати провідну роль у формуванні національної ідентичності, особливо в умовах глобалізації та викликів сьогодення. Українська культурна політика спрямована на збереження та розвиток національної спадщини через підтримку українського кінематографа, літератури, музики та мистецтва. Як зазначає Оксана Забужко: «Культура – це головний фронт боротьби за ідентичність» [21, с. 14].

Отже, національна ідентичність є складним процесом символічного структурування соціальної реальності, в якому культура є як джерелом так і середовищем формування національної ідентичності. Вона формує не тільки почуття спільності, а й забезпечує групі людей здатність до саморефлексії та адаптації до нових загроз та умов існування. Усі наведені вище теоретичні підходи класичних авторів дозволяють по-різному розуміти взаємозв'язок між культурою та національною ідентичністю, але спільним для всіх них є чітке

визнання ролі культури як основоположного чинника в процесі формування національної ідентичності.

Культура є фундаментом національної ідентичності, забезпечуючи збереження традицій, формування історичної пам'яті та консолідацію суспільства. В умовах сучасних викликів важливо усвідомлювати її значення та підтримувати культурні ініціативи, які сприяють розвитку національної свідомості.

Культурні ініціативи відіграють надзвичайно важливу роль у процесах суспільних трансформацій, оскільки саме через культуру відбувається переосмислення досвіду, формування нових уявлень про спільноту, націю, майбутнє. Вони стають одним із провідних рушіїв змін, що впливають на світогляд, ціннісні орієнтири та соціальну динаміку населення. Через мистецтво, публічні дискусії, урбаністичні проекти, меморіальні ініціативи або неформальну освіту такі практики активізують критичне мислення, відкривають простір для діалогу та сприяють переосмисленню як минулого, так і сучасності.

Культурні ініціативи можуть виступати як формою опозиції до авторитарних наративів або монополізованих версій історії. Вони відкривають можливості для рефлексії над травматичними подіями, переосмислення колективної пам'яті, деколонізації уявлень та звільнення від нав'язаних ідентичностей. У цьому контексті культура стає не лише засобом вираження, але й простором політичного – вона здатна ставити складні запитання, артикулювати приглушені голоси й надавати форму невидимим чи маргіналізованим досвідам.

Окремо варто підкреслити роль культурних ініціатив у процесах відновлення та формування національної ідентичності, особливо в умовах кризи, війни чи постконфліктної реальності. Вони стають платформою, де переосмислюються національні символи, відновлюється зв'язок поколінь, актуалізуються теми мови, пам'яті, культурної спадщини. Такі ініціативи здатні

об'єднувати громади навколо спільних цінностей і водночас підсилювати відчуття належності до ширшої національної спільноти.

Крім того, в умовах глобалізованого світу культурні ініціативи відіграють ключову роль у міжкультурному діалозі, налагодженні горизонтальних зв'язків між культурами та зниженні рівня стереотипізації. Вони сприяють порозумінню, відкритості, готовності сприймати інше і водночас артикулювати власне. Саме тому культура є одним із найгнучкіших, але водночас найпотужніших механізмів, які можуть сприяти демократизації, посиленню громадянської участі та побудові більш інклюзивного суспільства.

Культура виступає важливим елементом державної політики, оскільки через неї можна формувати наративи, впливати на думку населення та створювати умови для суспільного розвитку. Як зазначав Б. Андерсон у своїй роботі «Уявлені спільноти», саме культурні чинники є основою для побудови національних ідентичностей [2].

Теоретики неодноразово звертали увагу на важливість культурних практик для розвитку суспільства, визнаючи культуру не лише як невід'ємну частину соціальної структури, але й як активний чинник, що сприяє формуванню і трансформації соціальних відносин. Одним із ключових представників цього напрямку є П. Бурдьє, який у своїй теорії «Культурного капіталу» підкреслював, що культура є не лише носієм ідентичності, але й важливим важелем для впливу. Важливим аспектом цієї теорії є уявлення про культурний капітал як про сукупність знань, навичок і культурних практик, які можуть бути використані для досягнення соціального успіху та зміцнення соціального становища [70].

К. Гірц, розглядаючи культуру з позиції «семіотичної системи», також наголошував на її ключовій ролі у формуванні спільних значень і норм, які визначають взаємодії між людьми в суспільстві. У своєму класичному трактаті «Інтерпретація культур» Гірц підкреслює, що культура є сукупністю символічних практик, через які люди створюють і передають значення. Згідно з

його підходом, культура не лише набір матеріальних об'єктів чи звичаїв, а, насамперед, є способом «читання» світу. На думку автора культура формує певні системи знаків, які дозволяють людям орієнтуватися у світі, забезпечуючи узгодженість і стабільність у соціальних відносинах. К. Гірц також підкреслював, що культура є динамічною і мінливою, що дозволяє соціумам адаптуватися до змін і створювати нові значення у відповідь на зовнішні та внутрішні виклики [12].

У сучасних суспільствах культура є достатньо потужним інструментом впливу на соціальні процеси. Наприклад, в Україні після Революції Гідності зросла кількість культурних ініціатив, спрямованих на національну ідентифікацію та декомунізацію. Чого потребувало суспільство. Програми, наприклад, «Креативна Європа» чи Українського культурного фонду сприяють розвитку культурного середовища та підтримці незалежних митців. Основною метою програм є розвиток культурних та креативних індустрій, посилення конкурентоспроможності «українського продукту», а також забезпечення промоції та захисту культурного та мовного різноманіття. Як зазначає українська культурологиня Н. Мусієнко: «...культурна дипломатія та мистецькі практики є надзвичайно важливими для формування позитивного іміджу країни та зміцнення її суб'єктності у світовому культурному просторі» [46, с. 122]. Побіжно культурна політика може виступати засобом боротьби з пропагандою та інформаційними впливами, що особливо актуально в умовах війни.

В умовах війни, в яких зараз живе Україна, культура відіграє вирішальну роль у збереженні ідентичності та консолідації суспільства. Досвід України після 24 лютого 2022 року підтверджує цю тезу: волонтерські культурні ініціативи, різноманітні благодійні заходи, виставки та арт-резиденції стали важливими формами спротиву. Як зазначає дослідниця В. Агеєва: «Культура є тим полем, де ведеться боротьба за смисли, і саме через культурні практики можна підтримати стійкість суспільства» [1, с. 23]. Окрім того, ініціативи, пов'язані з архівуванням

подій війни, такі як «Музей воєнного дитинства» допомагають зберегти історичну пам'ять та свідчення війни [1, с. 30]. Як пише Р. Флорида: «Креативний клас є головним рушієм соціально-економічного розвитку міст, а культурні ініціативи створюють середовище для його залучення» [72, с. 39]. Саме тому сучасні урбаністичні проекти часто базуються на культурних стратегіях.

Отже, культурні ініціативи є потужним рушієм суспільних трансформацій, оскільки вони безпосередньо впливають на свідомість нації, формують нові бачення та забезпечують сталість змін. Вони можуть бути як інструментом соціальної адаптації, так і рушієм глибоких структурних перетворень. В умовах сучасних викликів, таких як війна, міграція населення та глобалізація, культурні ініціативи набувають ще більшої значущості як засіб соціальної консолідації та консолідації суспільства.

РОЗДІЛ II

КУЛЬТУРНІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ЧИННИК СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

2.1. Типологія культурних ініціатив: основні складові.

Культурні ініціативи відіграють ключову роль у процесах суспільного розвитку, адже вони не лише стимулюють творчість і креативність, а й виступають важливим чинником формування національної ідентичності, відродження та збереження культурної спадщини, а також активізації громадської відповідальності. Вони сприяють формуванню відчуття спільності, зміцненню соціальної згуртованості, розвитку критичного мислення й формуванню простору для діалогу між різними соціальними, віковими та етнічними групами.

У сучасному науковому дискурсі культурні ініціативи розглядаються як багатовимірне явище, що охоплює як інституціональні, так і неформальні практики, і може реалізовуватися як у міських, так і в сільських, маргіналізованих або постконфліктних середовищах. Існує кілька підходів до їхньої типології, які базуються на різних критеріях – таких як джерела фінансування, форма організації, тип охопленої аудиторії, масштаби впливу, тривалість та сталість.

Формати культурних ініціатив можуть бути надзвичайно різноманітними: фестивалі (музичні, літературні, театральні, мультидисциплінарні), виставки, вуличні інсталяції, мистецькі резиденції, кінопокази, публічні лекції, воркшопи, освітні програми, платформи співтворення, меморіальні чи дослідницькі проекти. Усі вони відіграють роль у зміні культурного ландшафту, підвищенні рівня культурної участі та розвитку креативного потенціалу суспільства.

За джерелами фінансування культурні ініціативи можна поділити на:

1. Державні – ініційовані та підтримані органами влади, такими як Міністерство культури, обласні чи місцеві адміністрації. Їхня мета часто

полягає в реалізації стратегічних завдань культурної політики: збереженні національної та регіональної спадщини, підтримці культурних інституцій, просуванні національної ідентичності. Такі проекти зазвичай мають системний характер, але водночас часто обмежені бюрократичними рамками й менш гнучкі в реалізації.

2. Приватні – реалізуються завдяки меценатській підтримці, внесками бізнесу чи окремих громадян, зокрема через інструменти корпоративної соціальної відповідальності або краудфандинг. Вони, як правило, мають більшу свободу у виборі тем і форматів, можуть фокусуватися на інноваціях, соціальній критиці, розвитку нових культурних форм. Успішними прикладами можуть бути незалежні мистецькі простори, локальні ініціативи з ревіталізації територій чи збереження нематеріальної спадщини.
3. Грантові – реалізуються за підтримки міжнародних донорських структур, таких як Європейський Союз, Британська Рада, House of Europe, ЮНЕСКО тощо. Фінансування надається на конкурсній основі, де головними критеріями є інноваційність, сталий вплив, залучення громади та відповідність актуальним викликам.
Ці ініціативи часто мають транснаціональний характер, сприяють міжкультурному діалогу та інтеграції локальних акторів у міжнародний контекст.
4. Змішані форми фінансування – комбінують декілька джерел підтримки, наприклад, поєднання державного фінансування з грантовим або внесками меценатів. Такі моделі дозволяють забезпечити гнучкість, сталість і масштабність проєктів, водночас підвищуючи довіру до ініціативи серед різних аудиторій та партнерів [26].

Крім фінансової класифікації, культурні ініціативи також аналізують за іншими критеріями:

- За формою організації: інституційні (ініційовані музеями, театрами, бібліотеками) та неформальні (ініціативи громадян, волонтерські, активістські платформи).
- За масштабом: локальні, регіональні, національні та міжнародні.
- За тривалістю: одноразові акції, періодичні події (наприклад, щорічні фестивалі) та довготривалі програми (резиденції, освітні платформи).
- За метою: освітні, мистецькі, пам'яттєві, інклюзивні, соціально орієнтовані тощо.

Культурні ініціативи є не лише інструментом творчої самореалізації, але й важливим механізмом суспільної трансформації. Їхня ефективність великою мірою залежить від взаємодії з аудиторією, соціального контексту, доступності та рівня інституційної підтримки. У часи кризи або змін саме такі ініціативи здатні стати простором для нових форм громадянської участі, солідарності та переосмислення ідентичності [26].

За формою організації культурні ініціативи можуть мати інституційний, громадський, бізнесовий або гібридний характер. Інституційні проекти реалізуються вже існуючими культурними чи освітніми установами: музеями, театрами, університетами, які мають тривалу історію та стали структуру й прагнуть до розвитку та ребрендингу.

Громадські ініціативи частіше реалізуються активістами, волонтерами або місцевими громадами, часто в межах громадських організацій або навіть у неформальному форматі. Бізнесові ініціативи походять від комерційних структур, які пов'язані з культурною індустрією – наприклад, книговидавництва, кінокомпанії, музичні лейбли чи креативні агенції. Гібридні форми організації поєднують елементи різних форматів, утворюючи міжсекторні платформи –

наприклад, майстерні чи креативні простори, які об'єднують представників культури, громадянського суспільства та бізнесу [26].

За масштабом впливу культурні ініціативи можуть бути локальними, регіональними, національними або міжнародними. Локальні проєкти зосереджені на розвитку окремих громад чи міст і мають значення передусім для місцевої спільноти, вирішуючи нагальні соціально-культурні потреби. Регіональні ініціативи охоплюють декілька населених пунктів або цілий регіон, сприяючи налагодженню міжрегіональних зв'язків і культурному обміну.

Національні проєкти мають ширший масштаб, зроблені або представляючи країну, й можуть реалізовуватись як державними інституціями, так і незалежними організаціями. Міжнародні ініціативи виходять за межі однієї держави, акцентуючи свою увагу на культурну дипломатію, обміну досвідом і співпраці між країнами, а також просуванні національної культури у глобальному контексті [26].

В основі будь-якої культурної ініціативи є наступні складові:

1. **Ідея та концепція.** Визначення основних цілей, цінностей та ключових меседжів, які ініціатива має донести до суспільства. Як зазначав Б. Андерсон: «...культура є способом конструювання уявних спільнот, що впливають на національну самоідентифікацію» [2, с.112]. Важливою складовою є інноваційність та відповідність сучасним викликам, наприклад, використання цифрових технологій або екологічних практик у культурних проєктах.
2. **Організація.** Форми реалізації проєкту: від ініціативної групи до офіційно зареєстрованої організації. Дослідження Є. Головахи та Н. Паніної підтверджують, що рівень інституціоналізації громадських ініціатив корелює з їхньою стійкістю та ефективністю. Чітка структура управління, наявність координаторів, команди та стратегічного планування значно підвищують шанси на успіх [13].

3. **Фінансова складова** є одним із ключових факторів, що визначають успішність і життєздатність культурної ініціативи. Наявність достатнього фінансування дозволяє не лише запустити проєкт, а й забезпечити його сталу реалізацію, розвиток і розширення у довгостроковій перспективі. Культурні ініціативи потребують коштів на організаційні витрати, технічне забезпечення, оплату праці команди, промоцію, логістику та взаємодію з аудиторією. Без належної фінансової підтримки навіть найкреативніші ідеї можуть залишитися нереалізованими або швидко втратити динаміку [29].
4. **Цільова аудиторія.** Важливо визначити групи, на яку спрямована ініціатива: молодь, професійні групи, широке суспільство тощо. Наприклад, молодіжні ініціативи часто орієнтовані на освітні заходи та створення нових можливостей для самореалізації молоді в культурній сфері або проєкти спрямовані на профорієнтацію.
5. **Інформаційна стратегія.** Використання медіа, соціальних мереж, публічних заходів для популяризації ініціативи. Як стверджував соціолог М. Кастельс: «Інформаційні технології суттєво змінили спосіб взаємодії культури та суспільства» [24, с.308]. Діджиталізація дозволяє розширити аудиторію культурних ініціатив та залучати міжнародні спільноти до співпраці.
6. **Оцінка результатів та впливу.** Аналіз ефективності ініціативи та її довготривалого впливу на культурне середовище. Методи оцінки можуть включати соціологічні дослідження, опитування учасників, аналіз медіа-висвітлення тощо, що дозволить оцінити результативність культурного проєкту.

Культурні ініціативи – це не лише спосіб збереження та розвитку культури, а й важливий чинник формування національної ідентичності та суспільної згуртованості. Їхня ефективність залежить від чіткої організаційної структури, фінансової стабільності, стратегічного планування та комунікаційної складової.

Крім того, важливими є гнучкість і адаптивність до змін, що дозволяє проектам відповідати на сучасні виклики та тенденції. Дослідження сучасних типів культурних ініціатив дозволяє окреслити найбільш ефективні підходи до їхнього розвитку та впровадження, що в свою чергу сприяє інтеграції культури у широкий суспільний дискурс.

2.2. Культурна спадщина як джерело культурних ініціатив сучасності.

Роль культурної спадщини у підтримці ідентичності є однією з центральних тем сучасної гуманітаристики, зокрема культурної антропології, соціології культури та ідентичнісних студій. Адже вона охоплює не лише збереження матеріальних і нематеріальних артефактів минулого, а й активну участь у формуванні індивідуального й колективного «Я». У складному й багатошаровому полі культурних впливів спадщина слугує як своєрідний орієнтир, що дозволяє людині визначити власне місце у соціальному просторі.

Традиції, обряди, мова, релігія, мистецтво, звичаї та інші культурні практики виступають не лише символічними маркерами, а й активними чинниками формування ідентичності. Через ці елементи особистість встановлює зв'язок із минулим, усвідомлює себе як носія певної культури та відчуває належність до історії свого народу, спільноти чи громади. Саме в них закладені ті смисли й цінності, що дають людині змогу осмислити своє буття у світі, окреслити межі «свого» та «чужого» і вибудувувати ідентичність у горизонталі міжособистісних та вертикалі історичних зв'язків.

Формування цілісного сприйняття належності до певної нації, регіональної або релігійної спільноти є особливо актуальним у контексті глобалізації, масових міграційних процесів, урбанізації та транснаціональних комунікацій. У таких умовах зростає ризик культурної уніфікації, втрати локальних традицій і символічної дезорієнтації індивіда. Саме тут культурна спадщина виступає як

запобіжник розмивання ідентичностей: вона зберігає автентичність культурного досвіду, сприяє міжпоколінній спадкоємності та укріплює почуття безперервності історичного існування спільноти.

Це питання безпосередньо стосується механізмів збереження, відтворення й трансляції культурних кодів і значень. У сучасному світі, де зростає загроза маргіналізації та забуття локальних форм культури, спадщина виконує важливу функцію захисту й передачі унікального культурного досвіду. Вона не лише підтримує колективну пам'ять, а й дає змогу інтерпретувати її в нових соціокультурних контекстах.

Усвідомлення й прийняття власної культурної спадщини відкриває шлях до конструктивного міжкультурного діалогу, взаємної поваги й толерантності. Така взаємодія сприяє не конфліктам, а кооперації – за умови, що кожна культура має змогу репрезентувати себе у відкритому й рівноправному публічному просторі.

Культурна спадщина є не лише ресурсом пам'яті, але й потужним інструментом формування соціальної згуртованості, почуття національної єдності та стійких ціннісних орієнтацій. Вона створює символічний фундамент, на якому вибудовується відчуття «спільного минулого» й уявлення про «спільне майбутнє». Таким чином, спадщина сприяє не лише консервації історичних форм, а й активному творенню ідентичності – гнучкої, адаптивної та водночас укоріненої у власній культурній традиції.

Під культурною спадщиною слід розуміти не тільки матеріальні об'єкти: архітектурні споруди, предмети побуту, витвори мистецтва чи архівні документи, але й нематеріальні прояви культури: усну народну творчість, мову, звичаєве право, релігійні вірування, ремесла, знання про природу, етичні коди й ритуали.

Нематеріальні елементи є часто менш помітними, проте вони є не менш важливими, адже саме через них відбувається інтимна, емоційно насичена передача досвіду від покоління до покоління. Це формує неперервний ланцюг

культурної спадкоємності, що тримає спільноту разом, навіть попри географічну чи соціальну фрагментованість.

Культурна спадщина – це потужний інструмент збереження національної ідентичності, особливо в умовах глобалізації та культурних викликів. Через культурну спадщину ми не лише пізнаємо своє минуле, а й маємо можливість взаємодіяти з ним, активно творячи свою ідентичність у сучасному світі. Це особливо важливо в періоди криз чи зовнішніх загроз, коли саме звернення до власної культурної основи дає змогу віднайти точки опори, мобілізувати суспільство та зміцнити його внутрішню єдність.

У сучасних умовах війни в Україні культурна спадщина набула нової актуальності: її збереження стало справою національного спротиву. Захист і реставрація зруйнованих пам'яток, популяризація українських традицій, мови та символів стали не лише культурними, але й політичними актами. Таким чином, культурна спадщина функціонує не як застиглий набір минулих значень, а як жива структура, яка змінюється, актуалізується і стає рушієм сучасної національної ідентичності.

Культурна спадщина має здатність об'єднувати різні соціальні групи та допомагає зберігати соціальну стабільність. Зокрема, традиції і звичаї, які передаються з покоління в покоління, створюють відчуття спільної історії та колективного досвіду, що, в свою чергу, підкріплює національну ідентичність. Як писав Й. Гейзінга в роботі «Осінь середньовіччя», культура є «доказом, що нація є живим організмом, здатним переживати зміни та адаптуватися, зберігаючи в той самий час основи своєї ідентичності» [79, с. 133].

Культурна спадщина відіграє ключову роль у періоди глибоких суспільних потрясінь – таких як війна, політична нестабільність, гуманітарні чи екзистенційні кризи. У такі моменти вона стає не лише джерелом опори, а й засобом збереження тяглості ідентичності, що дає змогу суспільству не розчинитися під тиском зовнішніх викликів. Культурна спадщина втілює в собі

багатовіковий досвід, уявлення про справедливість, героїзм, солідарність, пам'ять про спільне минуле, а також символічні коди, які допомагають орієнтуватися в новій, часто ворожій або невизначеній реальності.

В умовах російської збройної агресії проти України культурна спадщина, разом із новітніми культурними ініціативами, стала потужним чинником консолідації суспільства. Відновлення й переосмислення традицій, зростання інтересу до народного мистецтва, національного костюма, пісні, мови, локальної історії – усе це стало не просто естетичним явищем, а формою спротиву, культурної самостверженості та мобілізації. У цьому контексті культура виступає не як тло війни, а як її активний учасник – неозброєний, але вкрай впливовий.

Багато українських митців, кураторів, активістів та інституцій з початку повномасштабного вторгнення докладають зусиль до збереження матеріальної й нематеріальної спадщини: оцифровують архіви, рятують твори мистецтва із зон бойових дій, документують злочини проти культурної пам'яті, ініціюють проєкти, які рефлексують над історією та сьогоденням. Завдяки цьому культура перестає бути чимось декоративним чи периферійним – вона стає етичним і політичним простором, де точиться боротьба за значення, за інтерпретацію реальності, за право бути почутими.

Через традиції, мову, мистецтво, символіку, а також через нові форми культурного висловлювання: стріт-арт, мурали, музику, літературу – українці здобувають можливість залишатися вірними своїй ідентичності, навіть у найтрагічніші моменти. Культура в такий спосіб не лише зберігає, а й трансформує ідентичність, роблячи її відкритою до нових змістів, здатною до оновлення та спротиву.

Таким чином, у критичних історичних моментах культурна спадщина постає не як статичне надбання минулого, а як живий організм, що адаптується

до нових умов і відіграє фундаментальну роль у збереженні, переосмисленні й конструюванні національної спільноти.

Збереження культурної спадщини має велике значення для індивідуальної самоідентифікації. Через доступ до культурних пам'яток, традицій, мови та мистецтва люди можуть відчувати себе частиною більших спільнот. Це важливо не лише на рівні національної ідентичності, але й на рівні етнічних чи релігійних спільнот, де збереження традицій допомагає підтримувати відчуття приналежності.

Отже, культурна спадщина відіграє центральну роль у підтримці як національної, так і індивідуальної ідентичності. Вона є не лише об'єктом збереження та охорони – у формі пам'яток архітектури, художніх артефактів чи фольклорних традицій, а й активним елементом культурного процесу, що формує та підтримує символічні зв'язки між поколіннями, спільнотами й націями. Саме через культурну спадщину вибудовується колективна пам'ять і спільне уявлення про історичне минуле, що сприяє формуванню почуття належності до певної культурної спільноти.

У контексті глобалізаційних викликів, соціальних трансформацій, політичної нестабільності чи збройних конфліктів значення культурної спадщини зростає. Вона стає джерелом культурної стійкості та чинником опору, який дозволяє зберігати ідентичність навіть у критичних умовах. Через мову, звичаї, ритуали, мистецькі практики та національні символи індивід не лише ототожнює себе з певною спільнотою, а й бере участь у процесі постійного оновлення й переосмислення своєї ідентичності.

Таким чином, культурна спадщина виконує подвійну функцію: з одного боку, вона закріплює зв'язок із минулим, а з іншого – слугує підґрунтям для сучасних ідентифікаційних практик. Вона забезпечує символічний простір, у якому відбувається формування особистісної та національної ідентичності,

сприяє культурній безперервності та цілісності спільноти, особливо в періоди нестабільності та суспільних змін.

2.3. Роль та реакція суспільства у впровадженні культурних ініціатив.

Впровадження культурних ініціатив є достатньо складним процесом, який потребує активного залучення суспільства. П. Бурдьє писав, що культура – це поле для соціального виробництва, де різні «агенти» конкурують за символічний капітал. Таким чином, культурні ініціативи можуть реалізовуватись не лише задля творчості, а й стають «ареною» боротьби за визнання та вплив на суспільство. Важливим моментом є те, що успіх таких ініціатив значною мірою залежить від рівня соціальної згуртованості, відкритості до змін та актуального політичного середовища.

Культурні ініціативи відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності, оскільки саме через культуру відбувається передача цінностей, символів, пам'яті та уявлень, що лежать в основі відчуття приналежності до певної нації. Вони здатні структурувати колективну уяву, зміцнювати почуття єдності, сприяти міжрегіональній солідарності та актуалізувати ті наративи, які формують образ національного «ми».

Культурні практики: від мистецьких проєктів до публічних подій, від локальних ініціатив до державних програм – є механізмами як збереження, так і творення національного змісту.

Водночас впровадження культурних ініціатив – це складний і багаторівневий процес, що вимагає не лише інституційної підтримки, але й активного залучення різних соціальних груп. Успішні ініціативи рідко є результатом політик виключно «зверху вниз». Значно ефективніше працюють ті

моделі, де суспільство не лише споживає культуру, а й активно її формує, реагуючи на власні потреби, виклики й досвід.

У цьому контексті особливо актуальною є концепція П. Бурдьє, який розглядав культуру як «поле» – автономний, але соціально вбудований простір, де діють різні «агенти» (художники, інтелектуали, культурні менеджери, інституції тощо), які конкурують за символічний капітал – визнання, легітимність, вплив. За Бурдьє, поле культури не є нейтральним: воно пронизане відносинами влади, і саме в ньому точиться боротьба за визначення того, що вважати «цінним», «національним», «якісним» чи «канонічним».

Культурні ініціативи не зводяться лише до створення креативного простору або художньої продукції – вони часто стають ареною боротьби за ідеї, ресурси, інтерпретації, а також за право бути почутим у публічному просторі. Успіх таких ініціатив значною мірою залежить від рівня соціальної згуртованості, готовності спільнот брати участь у творенні сенсів, відкритості до змін, а також від політичного середовища, яке або сприяє культурному плюралізму, або ж навпаки – намагається централізувати чи монополізувати культурну сферу.

Особливо важливо враховувати ці аспекти в умовах воєнного чи поствоєнного суспільства, де культура набуває не лише естетичного чи освітнього, але й екзистенційного значення – як засіб збереження гідності, формування майбутнього бачення спільноти та опрацювання травматичного досвіду. Культурні ініціативи стають не просто механізмом ідентифікації, а й простором громадянського залучення, діалогу і трансформації суспільства [69].

Р. Флорида у своїй праці «Homo Creativus. Як новий клас завойовує світ» наголошує на тісному зв'язку між культурним розвитком і соціально-економічною динамікою. Він вводить поняття креативного класу – групи людей, що включає працівників мистецтв, науки, технологій, дизайну, медіа, освіти і підкреслює, що саме вони є рушійною силою сучасної економіки знань. Міста,

які інвестують у розвиток культурних індустрій, підтримують мистецьке середовище та створюють простори для культурного самовираження, демонструють не лише вищий рівень економічного зростання, але й потужніший соціальний капітал – тобто довіру, співпрацю, солідарність та громадянську активність.

Р. Флорида стверджує, що залучення громадян до культурних ініціатив сприяє глибшому відчуттю причетності до спільноти, міста, а в ширшому сенсі до національної ідентичності. Таким чином, культура стає не лише сферою дозвілля чи естетичного споживання, а й стратегічним ресурсом для розвитку: соціального, економічного та символічного. Міста, відкриті до різноманіття, креативності й нових форм співжиття, мають більше шансів бути конкурентоспроможними в умовах глобальної економіки [72].

У цьому ж контексті варто згадати про М. Фуко, який досліджував зв'язок між культурними практиками, знанням і владою. У своїх працях він акцентував увагу на тому, що культура – це не лише простір самовираження, але й механізм регулювання соціального порядку, що формує уявлення про норму, відхилення, істину й моральність. Культурні практики, на його думку, пронизані владними відносинами: вони не лише відображають реальність, але й активно її конструюють, впливаючи на те, як люди мислять, ідентифікують себе, діють у суспільстві.

Впровадження різних культурних ініціатив сприяє формуванню креативного класу – спільноти творчих і соціально активних громадян, які мають бажання та здатні генерувати ідеї, інновації та впливати на розвиток міського простору. Ч. Лендрі говорить, що саме прагнення та інтелектуальний і культурний потенціал мешканців є визначальним фактором конкурентоспроможності міст у глобалізованому світі. Культурні ініціативи не лише стимулюють до урбаністичних змін, а й підштовхують до соціальних

інтеграцій, розвитку толерантності, взаємоповаги та нових підходів до вирішення суспільних проблем [81].

Втім важливо розуміти, що культурні ініціативи можуть викликати як позитивну так і негативну реакцію суспільства. Наприклад, український дослідник В. Єрмоленко звертає увагу на сьогодишню ситуацію в Україні, на те, що війна та зміни в суспільстві змінюють ставлення громадян до культурних проєктів: «Війна посилює потребу в культурних ініціативах, які формують національну ідентичність» [19].

Сьогодні наше суспільство як ніколи раніше відкрите до нових культурних ініціатив, пов'язаних з «трансляцією» та популяризацією українського. Ми всі разом радіємо, коли український продукт, який був складовою культурної ініціативи, стає темою для обговорення у всьому світі [19].

З іншого боку, культурні проєкти можуть зустрічати опір через більш консервативні настрої або політичні фактори. Б. Андерсон пише, що культура є важливим елементом у формуванні «уявлених спільнот», однак кожна спільнота може реагувати на її зміни по-різному. Деякі ініціативи можуть суперечити усталеним уявленням про національну ідентичність або історичну спадщину, що провокує суспільну напругу [2].

Окрім цього, важливо згадати про вплив медіа, який також значною мірою визначає ставлення суспільства до культурних змін та ініціатив. Як зазначав С. Голл, медіа не лише відображають реальність, а й активно беруть участь у процесі конструювання суспільної думки, формуючи уявлення про норми, цінності та значущість тих чи інших культурних процесів.

Через вибір тем, інтерпретацію подій та способи подачі інформації, медіа можуть як легітимізувати культурні ініціативи, так і маргіналізувати їх. Відповідно, позитивне або негативне висвітлення таких проєктів має безпосередній вплив на рівень їх підтримки з боку громадськості та на сприйняття культури як важливої суспільної складової [77].

Неабияким викликом для успішного впровадження культурних ініціатив також залишається питання фінансування та системної підтримки з боку держави. У багатьох випадках культурні інституції й незалежні ініціативи залежать від зовнішніх грантів, міжнародної технічної допомоги або державних програм, що, з одного боку, відкриває доступ до ресурсів, а з іншого – може створювати ситуацію нестабільності, обмежувати незалежність або зумовлювати орієнтацію виключно на донорські очікування. У такому контексті особливо важливою стає потреба у формуванні довгострокових механізмів підтримки культурної сфери, що базуватимуться на принципах прозорості, інституційної автономії та сталості розвитку [77].

Перспективи розвитку культурних ініціатив полягають у створенні спеціальних платформ для участі громадян, інтеграції новітніх технологій у культурні практики та розширенні міжнародної співпраці.

Зокрема, цифрові технології відкривають нові можливості для популяризації культури, роблячи її доступнішою для широкої та різноманітної аудиторії, зокрема для молоді та мешканців віддалених регіонів. Онлайн-формати, віртуальні виставки, цифрові архіви та інтерактивні проєкти дозволяють залучати нових учасників і сприяють більшій інклюзивності у культурному просторі.

Таким чином, суспільство відіграє ключову роль у впровадженні культурних ініціатив: його підтримка або спротив визначають успіх культурних змін. Дослідження різних авторів підтверджують, що залученість громадян до культурних процесів зміцнює соціальний капітал і сприяє національній ідентичності. Водночас, такі ініціативи часто стикаються з викликами, зумовленими історичним контекстом, політичними умовами та рівнем суспільної довіри.

Розвиток культури потребує стратегічного підходу, діалогу між державними та громадськими інституціями, а також активної участі громадян у формуванні культурного простору.

РОЗДІЛ III

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ІНІЦІАТИВ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

3.1. Культурні ініціативи під час війни: виклики та перспективи.

Культурні ініціативи під час війни є надзвичайно важливими, оскільки виконують низку ключових функцій у суспільстві. Вони охоплюють не лише питання збереження культурної спадщини – архітектурних пам'яток, музейних колекцій, народних традицій і мовної спадщини, але й включають нові форми культурної виразності, що виникають у відповідь на реалії сьогодення. У таких ініціативах поєднуються прагнення зберегти історичну пам'ять із потребою осмислити травматичний досвід війни через мистецтво, літературу, театр, музику або цифрові платформи.

Війна змінює не лише політичні та соціальні ландшафти – вона радикально трансформує культурне середовище. В умовах воєнної агресії зростає потреба у культурних проєктах, які не лише підтримують моральний дух населення, а й забезпечують символічну опору для колективної ідентичності. Культурні ініціативи в цей час стають формою громадянського спротиву, способом переосмислення національного нарративу, інструментом збереження єдності та самоідентифікації в умовах безпосередньої загрози.

Водночас війна відкриває нові можливості для розвитку культури – стимулює народження нових жанрів, тем і художніх засобів, сприяє появі нових національних героїв, символів і образів, які формують культурну пам'ять майбутнього. Зростає також роль цифрових ініціатив, які поширюють культурний контент, мобілізують спільноти у віртуальному просторі й забезпечують доступ до культури навіть у віддалених регіонах або в умовах окупації. Таким чином, культура під час війни постає не лише як поле рефлексії,

а як засіб єднання нації, єдності й опору. Один із найбільших викликів під час війни – це загроза знищення культурної спадщини. Втрата архітектурних пам'яток, музеїв, бібліотек та інших об'єктів культурної цінності не лише спричиняє матеріальні збитки, але й веде до втрати частини національної ідентичності.

Війна так само має глибокий психологічний вплив на суспільство, що також позначається на культурних практиках. Травматичний досвід, пережитий під час бойових дій, змінює світогляд людей, що впливає на їхнє сприйняття культурних цінностей і творчості. Часто арт-терапія, музика, живопис і література можуть бути потужними інструментами лікування психологічних травм, зокрема в умовах війни. Тому культурні ініціативи є надзвичайно важливими в умовах сьогодення.

В умовах війни культурні ініціативи часто стають важливими не тільки для підтримки морального духу населення, а й для консолідації ресурсів за для підтримки армії та оборони.

Багато культурних діячів, художників, музикантів та письменників активно долучаються до волонтерських ініціатив, виступають на благодійних концертах, а також створюють художні твори, які сприяють підвищенню національної свідомості. Часто саме художні твори розігруються на аукціонах, задля підтримки збройних сил. Культура формує стійкість та рішучість в складні часи, й саме культура здатна об'єднати націю в найскладніші часи.

Попри всі виклики, які сьогодні постають перед українським суспільством, війна водночас відкриває нові горизонти для відродження, переосмислення та зміцнення національної ідентичності через культуру. У цьому процесі культура стає не лише засобом фіксації колективної пам'яті та пережитого досвіду, а й дієвим інструментом самоусвідомлення, солідарності та мобілізації. Відновлення знищених пам'яток, реконструкція музейних колекцій, повернення до забутих

традицій та мовних практик – усе це набуває нового значення, стаючи актом спротиву і символом незламності.

Разом із тим, війна стимулює появу нових форм культурної виразності, які фіксують сучасні реалії й водночас допомагають суспільству осмислити власну ідентичність. Зростає роль так званого мистецтва опору: від стріт-арту на руїнах звільнених міст до драматичних постановок. У музиці поширюються патріотичні наративи, в кіно і літературі – документальні або символічні історії про героїзм, біль, втрату та надію. Театр реагує на воєнні події, сьогодні ми бачимо, що більшість театрів України повністю змінюють свій репертуар, українські класичні твори «повертаються на сцені» театрів.

Таким чином, культура, яка народжується в умовах війни, є не лише дзеркалом реальності, а й способом боротьби за національне самовизначення. Вона об'єднує ресурси пам'яті, мови, емоцій та символів для того, щоб у найтяжчі часи об'єднати суспільство навколо спільних цінностей. У цьому контексті війна виступає не тільки як руйнівна сила, але й як каталізатор активних культурних трансформацій, які мають потенціал впливати на майбутнє країни.

У сучасних умовах війни важливою перспективою є цифровізація культурних ініціатив. Через обмеження в доступі до фізичних культурних об'єктів або можливості проводити масові заходи, культурні діячі все більше звертаються до цифрових платформ для презентації своєї творчості. Платформи для онлайн-музеїв, віртуальні виставки, вебінари, онлайн-концерти стають основними інструментами для збереження культурних традицій та популяризації культури під час війни.

Як зазначає українська дослідниця Т. Горбул: «Діджиталізація дозволяє не лише зберегти доступ до культурної спадщини в умовах війни, але й зробити її доступною для ширшої аудиторії, включаючи діаспору та міжнародну спільноту» [15, с.39].

Значущість цифрових технологій також відзначає ЮНЕСКО, наголошуючи на тому, що «віртуальні ініціативи можуть стати критично важливими інструментами для консолідації пам'яті та ідентичності в умовах конфлікту» [92, с.43]. Цифрові форми збереження культури відіграють роль як захисного механізму, так і простору для культурного опору та рефлексії.

Мистецтво та культура можуть стати важливими інструментами для відновлення після війни, як на індивідуальному, так і на колективному рівні. Створення мистецьких проєктів, що відображають досвід війни, може стати потужним механізмом терапії та рефлексії для суспільства. Меріан Лібман у своєму дослідженні арт-терапії акцентує увагу на тому, що: «творчий процес у період травми може бути формою діалогу між свідомим і несвідомим, допомагаючи людині набути внутрішньої цілісності» [82, с. 7].

Війна також стимулює розвиток культурної дипломатії та міжнародних культурних ініціатив. Учасники глобальної культурної спільноти все частіше ініціюють партнерства, обміни та фестивалі, що підтримують українську культуру й підсилюють її міжнародну присутність. Як наголошує політолог Джозеф Най: «М'яка сила, зокрема через культуру, має здатність формувати симпатії та підтримку без застосування примусу» [85, с. 5]. Саме тому культурні події, що відбуваються за участю українських митців за кордоном, стають інструментами міжнародної солідарності, збереження ідентичності та культурного впливу в глобальному контексті.

Отже, культурні ініціативи під час війни не лише адаптуються до нових умов, а й розвивають нові форми існування – цифрові, терапевтичні, дипломатичні. Це відкриває перспективи для подальшої трансформації культурного ландшафту та зміцнення національної ідентичності в умовах глобальних викликів. Культурні ініціативи під час війни мають величезне значення не лише для підтримки морального духу населення, але й для збереження національної ідентичності, відновлення та переосмислення

культурних цінностей. Попри численні виклики, війна відкриває нові можливості для розвитку культури, зокрема через цифровізацію та мистецькі проекти, що допомагають людям впоратися з травмами та відновити свою національну єдність.

3.2. Знакові культурні ініціативи в сучасній Україні.

Культурні ініціативи, що виникають під час кризових чи перехідних періодів, мають потужний вплив на формування та зміцнення національної ідентичності. Вони не лише реагують на зовнішні виклики, але й стають активною формою культурного самоствердження нації. Такі ініціативи часто слугують засобом переосмислення історії, осучаснення культурних кодів та інструментом згуртування суспільства навколо спільних цінностей.

У періоди війни або соціальних потрясінь культура може виконувати функції колективної терапії, інструменту пам'яті й опору. Вона здатна стати символічним щитом, що захищає спільноту від втрати ідентичності та допомагає виробити нові сенси в умовах невизначеності. Такі ініціативи можуть бути спрямовані на збереження та популяризацію традицій, розвиток сучасного мистецтва, підтримку морального духу населення, а також створення нових культурних наративів, що відображають актуальний досвід [37].

Зокрема, в Україні під час повномасштабної війни з Росією з'явився спектр культурних проєктів, які стали основою для осмислення національної ідентичності. Наприклад, ініціатива «Музей воєнного дитинства» в Києві документує досвід дітей у збройних конфліктах, зберігаючи пам'ять та сприяючи переосмисленню того, що означає бути українцем у часи війни.

Іншим прикладом є асоціація «Дивись українське» – кінопроєкт, що популяризує національне кіно і підтримує виробництво фільмів на теми української історії, мови, ідентичності та боротьби за незалежність.

Також ми можемо звернутися за досвідом інших країн, які демонструють важливість культурних ініціатив у кризових умовах. Наприклад, після геноциду в Руанді у 1994 році були створені численні мистецькі програми пам'яті, театральні та візуальні проєкти, спрямовані на переосмислення трагедії, зцілення суспільства та відновлення довіри. Аналогічною була ситуація у Боснії і Герцеговині після війни 1992–1995 років, де культурні ініціативи, зокрема музичні фестивалі та мистецькі центри, стали майданчиками для міжетнічного діалогу.

Культурні ініціативи в умовах кризи не обмежуються лише відновленням або збереженням культурного спадку. Вони також формують нові підходи до ідентичності, створюють простір для критичного осмислення минулого та конструювання майбутнього. Їхній вплив є довготривалим і може слугувати каталізатором соціальних трансформацій, які виходять за межі суто культурної сфери [36].

Культурні ініціативи, що виникають у кризові або перехідні періоди, відіграють важливу роль у формуванні та збереженні національної ідентичності. В умовах війни в Україні культура стала не лише інструментом самоідентифікації, а й засобом спротиву, консолідації суспільства та культурної дипломатії. Нижче розглянуто приклади реальних культурних ініціатив, які мають значний вплив на культурне середовище України під час війни.

«Old Khata Project»

Проєкт Old Khata Project є знаковою культурною ініціативою, що поєднує документальну фотографію, усну історію та етнографічне дослідження. Ініційований у 2020 році журналісткою Світланою Ославською та фотографкою Анною Ільченко, він має на меті зафіксувати та зберегти унікальну архітектурну й культурну спадщину українського села.

Упродовж кількох років авторки відвідали понад 100 сіл по всій території України: від Закарпаття до Луганщини, від Чернігівщини до Херсонщини,

зокрема й ті регіони, що згодом опинилися під окупацією. Центральним об'єктом проєкту є традиційна українська сільська хата та люди, які в ній живуть. У кожному селі авторки фіксували архітектурні особливості осель, записували розмови з їхніми мешканцями, занотували історії життя, що розкривали повсякдення, уявлення про дім, красу, традиції та цінності.

У 2023 році результатом дослідження стала фотокнига «Old Khata Book», у якій об'єднані візуальні та текстові матеріали. Книга стала не лише виявом любові до рідної культури, а й інструментом культурного опору, що актуалізує традиційне як джерело сили в сучасності. Авторки зазначають: «Цей проєкт – про любов. Про красу. Про втрату. І про пам'ять, яку важливо зберегти» [86].

У контексті національної ідентичності Old Khata Project виконує кілька ключових функцій:

- Документування культурної спадщини. У часи, коли багато сіл піддаються руйнуванням, фіксація архітектури та інтер'єру сільських осель набуває особливого значення.
- Передача колективної пам'яті. Усні історії та фотографії створюють зв'язок між поколіннями, сприяючи збереженню спільної історичної пам'яті.
- Популяризація традицій. Публікації у медіа, виставки, участь у культурних фестивалях сприяють відновленню інтересу до народної архітектури та ремесел.

Культурна ініціатива Old Khata Project є прикладом того, як ініціатива на перетині журналістики, мистецтва та антропології здатна актуалізувати національну ідентичність в умовах трансформаційних викликів та загроз. Це не лише про збереження минулого, а й про формування візії майбутнього, заснованого на повазі до власного коріння.

Проєкт охоплює експедиції різними регіонами України, під час яких команда фіксує архітектурні особливості хат, їх декор, матеріали, просторову

організацію, а також збирає усні свідчення мешканців сіл. Таким чином, ініціатива є не просто фіксацією візуального шару культури, а й діалогом з живою пам'яттю спільнот. Через художню фотографію та розповідь про «малі історії» українців відбувається утвердження гідності локальної ідентичності в загальнонаціональному контексті. У контексті війни й загроз глобалізації, коли багато елементів традиційної культури опиняються під ризиком зникнення, проекти на кшталт Old Khata набувають особливої актуальності. Вони допомагають українцям осмислювати себе як спадкоємців унікальної культури, створюючи тим самим основу для національної єдності.

Такі культурні ініціативи перетворюються на своєрідні платформи переосмислення українськості, в яких поєднується особисте та колективне, локальне й національне. Вони не тільки документують минуле, але й пропонують ціннісні орієнтири для формування візії майбутнього. У цьому контексті Old Khata Project можна розглядати як приклад культурного опору – спосіб збереження ідентичності в умовах викликів війни, урбанізації та втрати зв'язку з традиційним життєвим укладом.

Таким чином, Old Khata Project є прикладом того, як ініціатива на перетині журналістики, мистецтва та антропології здатна актуалізувати національну ідентичність в умовах трансформаційних загроз. Це не лише про збереження минулого, а й про формування культурного майбутнього, заснованого на повазі до власного коріння, на визнанні багатства регіональних ідентичностей як частини загальнонаціональної культурної мозаїки [86].

«Книжковий Арсенал» (2022 – 2023)

Попри повномасштабне вторгнення Росії в Україну, культурне життя країни не зупинилося. Однією з найстійкіших та найзнаковіших ініціатив, що продовжила свою діяльність у нових, надзвичайно складних умовах, є Міжнародний фестиваль «Книжковий Арсенал», який щорічно проводиться у Києві на базі Мистецького Арсеналу.

У 2022 році фестиваль адаптувався до умов війни: замість масштабного фізичного заходу було організовано низку онлайн-подій, благодійних заходів та міждисциплінарних проєктів, спрямованих на підтримку українських видавництв, авторів та бібліотек. Ця адаптація стала прикладом культурної стійкості та інституційної відповідальності. Як зазначає директорка Мистецького Арсеналу Олеся Островська-Люта, що у кризових умовах культура видозмінюється, але все ж таки є необхідною: для осмислення, для тримання себе в реальності, для створення майбутнього [45].

У 2023 році Книжковий Арсенал частково повернувся до фізичного формату, демонструючи готовність культурної спільноти реагувати на виклики часу. Тематика подій була глибоко пов'язана з війною: обговорювалися нові книжки, що осмислюють досвід російсько-української війни, відбувалися презентації творів нон-фікшн, історичних досліджень, художніх рефлексій та есеїстики.

Таким чином, література стала інструментом не лише художньої рефлексії, а й формування нових смислів національного буття. У цьому контексті Книжковий Арсенал виконує ключову роль у процесі конструювання національної ідентичності. Війна радикально загострила питання «хто ми?», і культура, зокрема література, стала можливістю дати відповідь на це питання. Український досвід війни, зафіксований у текстах, є одним із ключових механізмів збереження пам'яті та формування культурної суб'єктності.

Книжковий Арсенал став простором публічного переосмислення, де українці, через художні тексти та дискусії, можуть знову й знову повертатися до власного колективного досвіду, усвідомлювати його, документувати та транслювати у світ. Саме ця рефлексивна функція культури є фундаментом національної ідентичності, адже, як зазначав Б. Андерсон: «Нація – це уявлена спільнота, яка конструюється через наративи, мову, культуру» [2].

Крім внутрішнього впливу, Книжковий Арсенал відіграє також роль культурної дипломатії: у співпраці з міжнародними книжковими ярмарками у Франкфурті, Варшаві, Лейпцигу тощо, українська література презентується як частина європейського культурного простору. Це зміцнює не лише зовнішній образ України, а й відчуття культурної суб'єктності серед самих українців, сприяє усвідомленню, що українська мова, культура і досвід мають глобальне значення [50].

Отже, Книжковий Арсенал у 2022–2023 роках є не просто фестивалем – це сильна культурна ініціатива, яка виконує роль інструменту осмислення, консолідації та формування національної ідентичності в умовах війни. Він доводить, що культура є не лише сферою символічного, а й політичною та соціальною силою, яка здатна об'єднувати націю.

«Дивись українське – твори своє майбутнє!»

Однією з найпомітніших культурних ініціатив останніх років, що має безпосередній вплив на формування національної ідентичності українців, є проєкт «Дивись українське – твори своє майбутнє!». Ініційований у 2017 році, він став масштабною програмою підтримки україномовного короткометражного кіно, покликаною популяризувати українську мову, культуру та цінності через кіномистецтво. У межах програми було створено понад 30 короткометражних фільмів, які охоплюють широкий спектр тем: від історичної пам'яті й героїзму до сучасної реальності війни, етичних викликів та повсякденного життя українців. Ці стрічки транслювалися в кінотеатрах, на телебаченні та онлайн-платформах, що значно розширило охоплення аудиторії.

Метою проєкту, за словами ініціаторів, є сприяння національної ідентичності та створення якісного українського культурного контенту, який буде доступний для широких верств населення. Сам формат короткометражного кіно дозволяє швидко реагувати на актуальні виклики, формуючи своєрідний «хронограф епохи» через художнє осмислення подій.

Проект демонструє, як через мову кіно можна посилювати емоційний зв'язок з національною культурою, формувати колективну пам'ять і підтримувати цінності, важливі для українського суспільства. Короткометражні стрічки, зняті в межах ініціативи, нерідко торкаються теми війни, втрати, героїзму, пам'яті про загиблих, а також щоденного вибору бути українцем у складних обставинах.

Таким чином, «Дивись українське — твори своє майбутнє!» не лише сприяє розвитку українського кінематографа, а й виконує важливу ідентифікаційну функцію. В умовах гібридної війни та інформаційного впливу ця ініціатива чинить спротив культурній асиміляції, утверджуючи український погляд на історію, моральні цінності та соціальні пріоритети.

Отже, дана ініціатива є прикладом того, як мистецтво стає активним інструментом у процесах національного самоствердження, трансляції смислів і формування уявлень про майбутнє, засноване на власних культурних орієнтирах.

Діяльність Українського інституту за кордоном

Однією з провідних культурних інституцій, яка активно працює на перетині культурної дипломатії та формування позитивного іміджу України у світі, є Український інститут – державна установа, заснована Кабінетом Міністрів у 2017 році та підпорядкована Міністерству закордонних справ України. Його діяльність у роки повномасштабної війни стала виявом не лише культурної консолідації, а й стратегічним механізмом утвердження української національної ідентичності на міжнародному рівні.

З початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році, Український інститут реалізував десятки програм, спрямованих на підтримку української культури за кордоном. Серед найбільш помітних – участь України у Венеційській бієнале, організація кінопрограм на Каннському кінофестивалі, музичних та візуальних мистецьких подій у країнах ЄС, Великобританії, Канаді, США тощо. Як зазначається в офіційному звіті установи, головною метою стало:

«...представити українську культуру як частину європейського культурного простору і водночас як унікальну самобутню традицію» [61].

Ці ініціативи виконують подвійну функцію: з одного боку – це засіб комунікації із зовнішнім світом, в якому Україна постає не лише як держава в стані оборони, а як носій глибокої культурної традиції та сучасного мистецтва; з іншого – це інструмент саморефлексії українців, особливо тих, хто опинився за кордоном у статусі біженців чи представників діаспори.

Такі проекти, як «Visualise: Ukrainian Culture through War», «Culture Fights Back» чи участь у Венеційській архітектурній бієнале 2023 року, візуалізують український досвід спротиву та боротьби за право на культурну суб'єктність. Культурна дипломатія, реалізована через Український інститут, має не лише представницьку, а й інтегративну функцію. Учасники українських проектів за кордоном не лише демонструють мистецтво, але й налагоджують сталі партнерства з інституціями інших країн, що сприяє включенню України до глобальних культурних процесів. Це дозволяє не лише переосмислити роль культури як інструмента впливу, а й посилити позиції національної ідентичності в умовах інформаційної війни.

Отже, діяльність Українського інституту є потужною культурною ініціативою, що формує нові наративи про українську ідентичність у світі. Вона розкриває глибину культурного потенціалу України та сприяє формуванню візії майбутнього, де українська культура має повноцінне місце серед європейських і світових традицій.

Проект «Реальна історія» Акіма Галімова

Проект «Реальна історія» Акіма Галімова є яскравим прикладом культурної ініціативи, що впливає на формування та зміцнення національної ідентичності серед українців. Започаткований в умовах війни, цей проект покликаний відобразити реальні історії українців, які пережили складні етапи в історії країни, зокрема, досвід війни, окупації, внутрішньої мобільності та культурної

трансформації. Акім Галімов, як куратор цього проєкту, ставить за мету показати через документальне мистецтво, як окремі люди, їхні долі і історії, впливають на національний наратив та допомагають сформуванню розуміння національної ідентичності. Проєкт дозволяє відкрити для ширшої аудиторії історії людей, що стали свідками важливих подій, і в результаті створює нову колективну пам'ять. Як зазначає Б. Андерсон, національна ідентичність формується через спільні наративи та усвідомлення колективної пам'яті, що дозволяє індивідууму відчувати себе частиною нації [2].

Ключовим аспектом цього проєкту є акцент на реальності й достовірності історій, адже він базується на свідченнях людей, які пережили важкі часи і можуть поділитися своїм досвідом. Цей проєкт сприяє формуванню нової колективної пам'яті, яка дозволяє українцям краще розуміти себе як націю, їхні корені та пережитий досвід, що має вирішальне значення для відновлення і зміцнення національної ідентичності. Ініціативи такого типу допомагають віднайти зв'язок між минулим і сучасним, що є важливим для консолідації суспільства в умовах війни.

Проєкт «Реальна історія» фокусується на пошуку реальних фактів, спілкування автора проєкту з істориками-дослідниками, відображаючи не лише страждання, а й мужність, спротив, надію та прагнення до свободи нашого народу. Це дозволяє відчувати силу національної спільноти, здатність долати випробування й об'єднуватися навколо спільних цінностей. Проєкт також сприяє культурному самоусвідомленню, оскільки він активно використовує сучасні медіаформати для досягнення широкої аудиторії. Відеоматеріали, статті, документальні фільми, які стали частиною проєкту, дозволяють не тільки зберігати пам'ять про важливі події в історії країни, але й стимулюють культурний діалог на міжнародній арені.

Міжнародне визнання таких ініціатив може також слугувати засобом культурної дипломатії, підвищуючи впізнаваність України як країни, що цінує

свою історію та національну спадщину, попри всі труднощі та виклики. Як зазначає дослідник І. Гончаренко, культурні ініціативи, що виходять за межі національного контексту, допомагають побудувати позитивний імідж країни на міжнародному рівні [14].

«Реальна історія» Акіма Галімова є важливим культурним проектом, що допомагає українцям переглянути свою національну ідентичність через призму особистих історій, зберігаючи пам'ять про ключові події та трансформуючи їх у сучасний культурний наратив. Проект є не лише інструментом пам'яті, але й способом зміцнення національної єдності, що важливо в умовах війни, коли народ потребує не лише фізичної, але й духовної підтримки, збереження своєї ідентичності і культурного спадку.

Підсумовуючи, можна зазначити, що культурні ініціативи, що виникли в Україні в умовах війни, стали не лише інструментами збереження національної спадщини, але й потужними чинниками консолідації нації, спротиву, рефлексії та міжнародного представництва. У складних умовах агресії та зовнішніх загроз культура перетворюється на важливий механізм формування ідентичності та мобілізації суспільства, слугуючи інструментом боротьби за право на існування, збереження та розвиток української нації. Війна стимулює створення нових культурних форм, які відображають національні переживання, пережиті втрати та надії на відновлення.

Ключовими аспектами культурних ініціатив є їх здатність зберігати національну пам'ять, підтримувати моральний дух населення та утверджувати національну ідентичність як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. В Україні за час війни виникло безліч культурних проектів, які здобули важливість не тільки через їхню роль у збереженні культурної спадщини, але й завдяки їхній здатності досягати глибокої внутрішньої трансформації в суспільстві, яке переживає період колективного випробування.

Проекти на кшталт «Книжкового Арсеналу», який адаптувався до умов війни, ставши майданчиком для онлайн-заходів, благодійних акцій та підтримки видавництв, авторів і бібліотек, демонструють, як культура може слугувати підтримкою не лише в умовах криз, але й бути потужним інструментом моральної підтримки нації. Водночас культурні ініціативи, як-от проєкт «Дивись українське – твори своє майбутнє!», з акцентом на розвиток україномовного кіно, сприяють формуванню нової національної кіноідентичності, що виражає боротьбу за незалежність, національну гідність та культурну автономію.

Значну роль у цьому процесі відіграє також культурна дипломатія. Проєкти, реалізовані Українським інститутом за кордоном, зокрема участь у міжнародних виставках, фестивалях та культурних заходах, стали потужним сигналом міжнародній спільноті про стійкість української нації та її здатність не лише зберігати, але й розвивати свою культуру навіть у найскладніші часи. Програми культурного обміну, участь у престижних міжнародних подіях сприяють формуванню позитивного іміджу України, зміцнюють її культурну позицію на міжнародній арені та сприяють глобальній підтримці українського суверенітету.

Ці культурні ініціативи відіграють важливу роль у розвитку національної ідентичності, адже вони допомагають зберігати зв'язок із національними коренями, підтримують культурне самовираження навіть у складних умовах, стимулюють громадянську активність і сприяють формуванню нового культурного нарративу, яка відповідає сучасним викликам.

У результаті культура стає важливим інструментом для підкріплення національного духу, консолідації суспільства, а також для відновлення країни після війни.

Таким чином, культурні ініціативи, які виникли в умовах війни, є не лише важливими засобами для збереження національної спадщини та підтримки морального духу, але й потужними інструментами для формування національної

ідентичності та культурної дипломатії на міжнародному рівні. Вони допомагають Україні не лише зберегти свою культуру, але й зміцнюють позиції національної ідентичності як в середині країни, так і на світовій арені.

3.3. Вплив культурної дипломатії на міжнародний імідж України.

Вплив культурної дипломатії на формування міжнародного іміджу України є ключовим елементом сучасної зовнішньої політики держави, особливо в умовах геополітичної нестабільності та збройного конфлікту. У добу глобальних комунікацій, динамічного обміну інформацією та посилення інформаційних війн, культура набуває значення не лише як елемент внутрішньої ідентичності, а й як стратегічний ресурс впливу на міжнародну аудиторію.

Культурна дипломатія – це особливий вимір «м'якої сили» (soft power), що, за визначенням Джозефа Ная, полягає у здатності досягати цілей шляхом привабливості, а не примусу чи економічного тиску. У цьому контексті культура стає носієм іміджу держави, формуючи уявлення про її цінності, стиль життя, рівень розвитку, відкритість до діалогу та приналежність до певного цивілізаційного простору. Завдяки культурним інструментам таким як: кіно, музика, література, дизайн, гастрономія, традиційні ремесла, візуальне мистецтво, держава має змогу передавати світу унікальний національний досвід, вибудовуючи позитивну символічну присутність у глобальному просторі [85].

У випадку України, яка тривалий час перебувала в тіні російської культурної експансії та бореться за право на власну ідентичність і незалежний голос на міжнародній арені, культурна дипломатія виконує не лише репрезентативну, але й захисну функцію. Вона слугує інструментом боротьби з пропагандою, деколонізації образу України в очах світової спільноти, а також механізмом мобілізації міжнародної підтримки через емоційне, естетичне та етичне залучення.

У цьому контексті культурна дипломатія не обмежується функцією «вітрини» – вона стає простором діалогу, формування довіри, співпраці й солідарності. Особливої ваги вона набуває у процесі утвердження України як повноправного учасника європейського культурного простору, що сповідує цінності свободи, відкритості та творчості. Таким чином, культура перетворюється на політичний ресурс нового типу – гуманітарний, ненасильницький, проте здатний істотно впливати на міжнародну реальність і змінювати хід дипломатичних процесів.

Культурна дипломатія, згідно з науковими визначеннями, є специфічною формою дипломатичної діяльності, яка базується на використанні культурних ресурсів таких як: мистецтво, освіта, креативні індустрії, міжкультурний обмін за для досягнення стратегічних зовнішньополітичних цілей. Це не лише «презентація» країни на міжнародній арені, але й активна комунікація, що спрямована на налагодження діалогу, зміцнення взаємної довіри та міжкультурного порозуміння. У випадку України, яка перебуває в умовах збройного конфлікту та інформаційної агресії, культурна дипломатія набуває особливої ваги як інструмент захисту репутації держави, консолідації міжнародної підтримки та утвердження її як частини європейського культурного простору [62].

Згідно з дослідженням Дж. Ная, культурна дипломатія є не лише інструментом для досягнення дипломатичних цілей, але й важливою складовою «м'якої сили» держави, яка здатна змінювати сприйняття країни на міжнародній арені. Він пише, що: «М'яка сила дозволяє країнам досягати своїх цілей без примусу, а через залучення, привабливість та вплив. Культура є одним з найбільш потужних інструментів такої сили» [85, с.65].

Для України, на фоні геополітичної ситуації та конфлікту з Росією, культурна дипломатія набуває особливої важливості. Вона допомагає зміцнювати образ України як країни, яка не тільки бореться за свою

територіальну цілісність, але й зберігає свою культурну спадщину, відкривається для співпраці з іншими країнами.

Після 2014 року, коли Україна вступила в активну сучасну фазу боротьби за свою незалежність, культурна дипломатія стала важливою частиною її зовнішньої політики. Як зазначає український дипломат О. Чалий: «Культурна дипломатія є потужним інструментом для зміцнення іміджу України у світі. Вона дозволяє представити нашу культуру, історію, національні цінності в контексті глобальних проблем, підвищуючи таким чином рівень міжнародної підтримки» [65, с.59].

Відчутний прорив у сфері культурної дипломатії Україна здійснила завдяки активній участі у міжнародних культурних подіях, які стали не лише демонстрацією національного культурного потенціалу, а й інструментом формування нового іміджу держави на світовій арені. Одним із найяскравіших прикладів є участь України у пісенному конкурсі «Євробачення», де неодноразові перемоги та високі оцінки українських виконавців дозволили заявити про країну як про сучасну, творчу, відкриту до світу націю. Цей конкурс став важливою комунікативною платформою, що дозволила культурно артикулювати політичну позицію, привернути увагу до національної ідентичності та актуальних проблем, зокрема війни, свободи, гідності.

Не менш значущим є гастрольна діяльність українських митців за кордоном: виступи музикантів, художників, театральних колективів і танцювальних ансамблів в різних країнах Європи, Північної Америки, Азії. Такі події не лише відкривають українське мистецтво іноземній аудиторії, але й сприяють міжкультурному діалогу, руйнуючи стереотипи та зміцнюючи позитивне уявлення про Україну як про активного й цінного учасника світової культурної спільноти.

Особливу роль у цьому процесі відіграє організація міжнародних культурних фестивалів як в Україні, так і за її межами. Вони об'єднують митців,

інтелектуалів, дипломатів та громадських діячів довкола українських тем і сприяють формуванню потужних горизонтальних зв'язків між культурами. Такі події часто стають майданчиками для презентації сучасного українського мистецтва, інноваційних ідей, креативних індустрій, а також сприяють залученню міжнародної аудиторії до глибшого розуміння української історії, мови та традицій.

Не менш важливим здобутком стало створення культурних центрів України за кордоном. Ці інституції виконують надзвичайно важливу функцію популяризації української мови, літератури, народної музики, декоративно-ужиткового мистецтва та інших елементів національної культури. Вони стають осередками формування українських громад за кордоном, сприяють підтримці національної ідентичності діаспори, а також створюють платформу для міжкультурного діалогу з місцевими спільнотами. Через лекції, майстер-класи, виставки, концерти та мовні курси ці центри перетворюються на осередки України в інших частинах світу, які допомагають іноземцям краще пізнати українську культуру та зміцнити інтерес до неї.

Зокрема, значним кроком у цьому напрямку стало включення української культури в світові культурні контексти через міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО. Різноманітні програми підтримки творчих ініціатив, спільні проекти з іншими країнами дозволяють Україні стверджувати себе не лише як стратегічного партнера, але й як важливого гравця в культурному середовищі.

Особливо важливим аспектом є роль культурної дипломатії під час війни, коли культурні ініціативи стають не лише способом збереження національної ідентичності, але й ефективним інструментом протидії інформаційній агресії.

Як зазначає український дипломат і культуролог О. Задорожний: «В умовах війни культура стає однією з форм психологічної оборони, інструментом, що дозволяє демонструвати стійкість нації, її глибоке коріння, духовну силу» [22, с. 14].

Програмами культурної дипломатії активно використовуються такі методи, як організація виставок, концертів, кінопоказів, лекцій, присвячених українській історії та культурі, що значною мірою змінюють сприйняття України в світі. Особливо помітно зростання популярності українського мистецтва, музики, кінематографії, що допомагає формувати новий імідж України як країни, що не тільки бореться, а й створює.

Загалом, культурна дипломатія є важливим інструментом для підвищення міжнародного іміджу України. Дослідження показують, що ефективне використання культурних ресурсів здатне значно поліпшити образ країни в очах міжнародної спільноти, сприяти розвитку співпраці між державами, а також допомогти вирішити важливі внутрішньополітичні та економічні завдання.

Україні важливо продовжувати активно використовувати свої культурні досягнення та підтримувати ініціативи, які сприятимуть формуванню позитивного міжнародного іміджу. Важливою метою є не лише популяризація національної культури, але й створення таких культурних і соціальних проєктів, які здатні з'єднати різні народи та сприяти розвитку міжкультурного діалогу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що культурна дипломатія України відіграє важливу роль у формуванні позитивного міжнародного іміджу держави, допомагаючи не лише підвищити її видимість на світовій арені, а й налагоджувати довготривалі зв'язки з іншими країнами через культурний обмін. Завдяки участі в міжнародних фестивалях, мистецьких проєктах, виставках та презентаціях, Україна демонструє світові свою ідентичність, історичну тяглість і креативний потенціал, що дозволяє формувати позитивне ставлення до неї не лише на рівні урядів, а й серед громадян інших держав.

Для ефективного використання цього інструменту важливо надалі підтримувати культурні ініціативи, які сприяють зміцненню національної ідентичності та розвитку міжнародної співпраці. Це включає розширення культурної присутності за кордоном, підтримку українських митців, створення

спільних проєктів із закордонними партнерами та інтеграцію української культури в глобальний контекст, що дозволяє Україні не лише заявляти про себе, а й активно впливати на формування міжнародного культурного діалогу.

ВИСНОВКИ

Ідентичність можна розглядати як комплексне поняття, що об'єднує соціальний та особистісний рівні. Процес розвитку ідентичності включає подолання кризи ідентичності та може змінюватися в зворотному напрямку. Основними компонентами ідентичності є цілі, цінності та переконання. Ідентичність формується через взаємодію з іншими людьми та відображає адаптацію до соціальних умов.

Усі шляхи формування ідентичності взаємодіють між собою, сприяють унікальності та складності кожної особистості. Розуміння цих шляхів дозволяє краще розкрити процеси ідентифікації та формування ідентичності в різних соціокультурних контекстах.

Етнічний, культурний, історичний, політичний, релігійний, мовний, територіальний, економічний та інші виміри національної ідентичності функціонують у режимі постійної взаємодії, формуючи інтегровану, проте динамічну систему, у межах якої кожен компонент взаємно корелює та підсилює інші; синтез гнучкості й спадкоємної тяглості забезпечує цій системі здатність адаптуватися до нових соціокультурних і геополітичних контекстів, водночас зберігаючи внутрішню когерентність і гарантуючи нації стійкість ідентифікаційних конструктів у періоди масштабних трансформацій.

Національна ідентичність формується й трансформується у процесі складної сукупності соціальних взаємодій. Національна ідентичність – живий, динамічний перебіг, що постійно оновлюється й підтримується завдяки взаємодії індивідуального досвіду та колективних уявлень. Ключові соціальні інститути: сім'я, освіта, культурно-мистецьке середовище, медіа, релігійні організації та держава – передають базові дихотомії «своє/чуже» й коди спільної пам'яті, формуючи символічне поле колективного «ми».

Національна ідентичність ґрунтується на балансі спадкоємності та адаптивності: здатності спільноти переосмислювати власні цінності й наративи, водночас зберігаючи культурну тяглість перед викликами глобалізації та війни.

Серед зазначених культурних інструментів впливу на формування національної ідентичності, з огляду на виклики сьогодення, ефективними є культурні ініціативи. Культурні ініціативи – інструмент збереження й оновлення культури, який формує національну ідентичність і консолідує суспільство. Їхня результативність визначається чіткою організацією, фінансовою сталістю, стратегічним плануванням, ефективними комунікаціями й здатністю адаптуватися до сучасних викликів, що зумовлює потребу у вивченні та впровадженні найбільш дієвих моделей для повноцінної інтеграції культури в суспільний дискурс.

Культурні ініціативи є потужним рушієм суспільних трансформацій, оскільки вони безпосередньо впливають на свідомість нації, формують нові бачення та забезпечують сталість змін. Вони можуть бути як інструментом соціальної адаптації, так і рушієм глибоких структурних перетворень. В умовах сучасних викликів, таких як війна, міграція населення та глобалізація, культурні ініціативи набувають ще більшої значущості як засіб соціальної консолідації та консолідації суспільства.

Основою культурних ініціатив є культурна спадщина, яка є важливою в кризові періоди, такі як війна чи політична нестабільність. Вона дозволяє суспільствам зберігати свою ідентичність, навіть коли вони стикаються з зовнішніми чи внутрішніми викликами. Наприклад, в умовах російської агресії в Україні культурні ініціативи стали одним із засобів національного єднання та об'єднання заради перемоги. Через культуру, відтворення традицій та мистецтво, українці мають можливість залишатися вірними своїй ідентичності, попри зовнішню агресію.

Культурні ініціативи мають доволі значний потенціал формування національної ідентичності в сучасній Україні, зокрема під час війни. У воєнний період в Україні є низка знакових культурних ініціатив, які впливають на формування національної ідентичності в період викликів: «Old Khata Project», «Книжковий Арсенал» (2022 – 2023), «Дивись українське – твори своє майбутнє!», діяльність Українського інституту за кордоном та проєкт «Реальна історія» Акіма Галімова.

Сьогодні культурні ініціативи підтримують моральний дух, консолідують суспільство, актуалізують історичну пам'ять і створюють простір для нових культурних наративів, що зміцнюють національну ідентичність та громадянську активність у контексті глобальних викликів. Таким чином, культура не лише відображає національну ідентичність, а й активно її формує, стаючи важливим інструментом підкріплення національного духу та символічного відновлення країни.

Також ці проєкти сприяють формуванню іміджу України у форматі культурної дипломатії. Культурна дипломатія України сьогодні є важливим інструментом формування позитивного міжнародного іміджу та налагодження довготривалих зв'язків через культурний обмін. Участь у міжнародних фестивалях, виставках та мистецьких проєктах дозволяє демонструвати світові українську ідентичність, історичну спадщину та креативний потенціал, формуючи позитивне ставлення до країни.

Для ефективного використання цього інструменту важливо підтримувати культурні ініціативи, що зміцнюють національну ідентичність та сприяють міжнародній співпраці. Підтримка українських митців і спільні проєкти з іншими країнами дозволяють активніше інтегрувати українську культуру у глобальний контекст, впливаючи на міжнародний культурний діалог і зміцнюючи позитивний імідж держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. Культура як простір спротиву. Київ : Дух і Літера, 2023. 320 с.
2. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження та поширення націоналізму / пер. з англ. К. Кісленко. Київ : Критика, 2001. 224 с. URL : <http://litopys.org.ua/anders/and.htm>
3. Безугла Р.І. Масова та популярна культура : до проблеми співвідношення понять. *Культура і Сучасність*. 2011. № 1. С. 87–90.
4. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*. Київ : «Либідь», 1996. С.194–250.
5. Бистрицький Є., Пролєєв С., Лозниця С. Національна ідентичність і громадянське суспільство. Київ : Дух і Літера, 2018. 464 с.
6. Бойчук С. Феномен культурної ідентичності: філософсько-методологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. наук : 09.00.04. Київ, 2009. 20 с.
7. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм: статус нації та національне питання у новій Європі. Львів : Кальварія, 2006. 279 с.
8. Васютинський В. О. Особистість чи особа : кого вивчають соціальні психологи. *Проблеми емпіричних досліджень у психології*. Київ, 2009. Вип. 2. С. 220–227.
9. Гадамер, Г.-Г. Істина і метод в 2 т. Т.1 Основи філософської герменевтики / пер. з нім. : Олександр Мокровольський. Київ : Юніверс, 2000. 464 с.
10. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Націоналізм / пер. з англ. Г. Касьянова. Київ: Таксон, 2003. 300 с. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Gellner_Ernest/Natsii_ta_natsionalizm_Natsionalizm/
11. Гібернау М. Ідентичність націй / пер. з англ. П. Таращука; ред. Л. Марченко. Київ : Темпора, 2012. 304 с.

- 12.Гірц К. Інтерпретація культур: Вибрані есе / пер. з англ. Н. Комарова. Київ: Дух і Літера, 2001. 542 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Clifford_Geertz/Interpretatsiia_kultur.pdf
- 13.Головаха Є. Паніна, Н. Громадянське суспільство в Україні: стан та динаміка розвитку. *Українське суспільство: соціологічний моніторинг*. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. С. 17–33.
- 14.Гончаренко І. Культурна спадщина у формуванні національної ідентичності. *Сучасна культурологія*. 2023. № 3. С. 39–45.
- 15.Горбул Т. Діджиталізація культурної спадщини в Україні: аналіз особливостей в контексті розвитку цифрової культури. *Культурологічний альманах*. 2023. № 4. С. 38–45.
- 16.Граціотова В. І. Концептуальний вимір мультикультуралізму в Західній Європі. *Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2015. Випуск 102. С. 154–157.
- 17.Демчук Р.В. Ментальність як ідентифікаційне поняття у матриці української культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Культурологія*. 2017. № 1. С.28–33.
- 18.Донскіс Л. Збентежена ідентичність і сучасний світ. Київ : Факт, 2010. 312 с.
- 19.Єрмоленко В. Культура під час війни : навіщо вона нам? *Український тиждень*. 2023. № 10. URL : <https://tyzhden.ua>
20. Живоглядова І. Ментальність як предмет міждисциплінарних досліджень : проблема визначення. *Українські культурологічні студії*. 2017. №1(1). С. 26–30.
- 21.Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – 4-те вид. Київ: Факт, 2009. 146 с.

22. Задорожний О. Роль культури у формуванні національної ідентичності під час війни. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2022. Вип. 35. С. 12–19.
23. Ідентичність людини : філософсько-антропологічний аналіз. Київ : НАН України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди, 2023. 296 с.
24. Кастельс М. Інформаційна епоха : економіка, суспільство і культура. Т. 1: *Влада і комунікація* / пер. з англ. С. Сірополко. Київ : Ніка-Центр, 2013. 480 с.
25. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
26. Каталог можливостей для культури – 2023. *Український центр культурних досліджень*. Київ, 2023. URL : https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/katalog_mozhlyvostej_kultura_2023.pdf
27. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності : виклики глобалізації. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2009. 558 с.
28. Котигоренко В. Парадигми дослідження етнічного і національного. *Діалектика національно-громадянського і етнічного в українському соціумі*. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. С.11 – 50.
29. Кравченко В. Культурні практики в умовах пострадянської трансформації. *Сучасна гуманітаристика*. 2020. № 6. С. 45–59.
30. Кремень В., Ткаченко В. Україна : ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження). Київ : Т-во «Знання» України, 2013. 471с.
31. Кривда Н. Ю. До проблеми визначення національної ідентичності в умовах глобалізації. *Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2013. Випуск 70. С. 376–381.
32. Кривда Н. Ю. Конструювання української ідентичності : виклики комеморації. *Українські культурологічні студії*. 2018. № 1(2) С. 15–20.

- 33.Кривда Н. Ю. Культурна дипломатія та стратегії культурного розвитку. *Політика культурної дипломатії : стратегічні пріоритети для України*: зб. наук.- експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко. Київ : НІСД, 2016. С.63–66.
- 34.Кривда Н. Ю. Українська ідентичність як світоглядний конструкт. *Науковий вісник НУБіП України. Гуманітарні студії*. 2017. № 274. С.109–123.
- 35.Криза ідентичності : історико-філософський контекст. Київ, 2021. 401 с.
- 36.Культурний фронт – як сфера культури підтримує Україну під час війни
URL : <https://life.nv.ua/ukr/lifestyle/kulturniy-front-yak-sfera-kulturi-pidtrimuye-ukrajinu-pid-chas-viyni-50279187.html>
- 37.Кушнарьова М. Українська культурна дипломатія під час війни : досвід, проблеми, перспективи. 2024. URL : <https://nbuviap.gov.ua/e-biblioteka/naukovi-resursy/sotsialni-komunikatsii/kushnarova-m-ukrainska-kulturna-dyplomatiia-pid-chas-viiny-dosvid-problemy-perspektyvy>
- 38.Лисий І. Я. Культурна ідентичність : культурні виміри націй у баченні М. Гібернау. *Наукові записки НаУКМА. Т. 154 : Філософія та релігієзнавство*. 2014. С. 11–17.
- 39.Литвинчук О. Соціальна та особистісна ідентичність : соціально-філософський аналіз. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». 2011. Вип. 8. С. 195–202.
- 40.Лютий Т. Навіщо нам постколоніальна теорія? *The Ukrainians*. 2024. 15 січня. URL :<https://theukrainians.org/navishcho-nam-postkolonialna-teoriia>
- 41.Лютий Т.В. Масова і популярна культура : проблема демаркації. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2019. Том 3. С. 85–99.
- 42.Мадей М. Н. Проблема культурної ідентичності. URL : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Kaf_kult/Publications/kult_identyty_madey.pdf

43. Маринович М. Моя дорога до свободи : історія життя, написана з Божої милості. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2015. 304 с.
44. Мачинський О.В. До проблеми ідентифікації особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 7. С. 28–30.
45. Мистецький арсенал. Книжковий Арсенал. URL : <https://book.artarsenal.in.ua/arhiv/2022-rik/>
46. Мусяк Н. Мистецтво в контексті культурної дипломатії : Теоретичні засади та сучасні практики. *Сучасне мистецтво*. 2016. Вип. 12. С. 122–133.
47. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. Київ : ІПіЕНД, 2002. 272 с.
48. Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність : пастки розмежувань. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.
49. Нападиста В.Г. Цінності як детермінанти ідентичностей : виклики українського сьогодення. Суперечності ідентичностей в Україні та шляхи їх регулювання в контекстах політики громадянської консолідації української нації / Аналітична доповідь. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. С. 92–129.
50. Наполегливість існування : організатори та учасники українського стенду про Франкфуртський книжковий ярмарок 2022. *ELLE Україна*. URL : <https://elle.ua/ludi/interview/napoleglivist-isnuvannya-organizatori-ta-uchasniki-ukrainskogo-stendu-pro-frankfurtskiy-knizhkoviy-yarmarok-2022/>
51. Пахльовська О. Ave, Europa! Київ : Дух і Літера, 2008. 392 с.
52. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі. Київ : «Критика», 2015. 445 с.
53. Правдивець Н.О. Теоретична модель феномену ідентичності особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т. 1. Ч. 27. С. 137–145.
54. Ренан Е. Що таке нація? URL : <https://zbruc.eu/node/59455>

- 55.Рікер П. Сам як інший / пер. з фр. Є. Пронюк, А. Сагарда. Київ : Дух і Літера, 2000. 450 с.
- 56.Сміт Е. Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с. URL : <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm>
- 57.Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999. Київ: Дух і Літера, 2003. URL : <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001042>
- 58.Степико М.Т. Українська ідентичність : феномен і засади формування. Київ: НІСД, 2011. 336 с.
- 59.Тейлор Ч. Етика автентичності. Київ : Дух і Літера. 2013. 128 с.
- 60.Українська культура в умовах російської збройної агресії. URL : <https://cases.media/article/ukrayinska-kultura-v-umovakh-rosiiskoyi-zbroinoyi-agresiyi>
- 61.Український інститут. Діяльність у 2022-2023 роках : звіт. Київ, 2023. URL: <https://ui.org.ua>
- 62.Філевська Т. Бренд України : як працює культурна дипломатія URL : <https://www.youtube.com/watch?v=MGSqgkluNnc>
- 63.Фукуяма. Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ: Наш формат, 2020. 192 с.
- 64.Чалий О. Культурна дипломатія як чинник міжнародного позиціонування України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. № 3. С. 54–63.
- 65.Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ століття (1900–1941): Стан і статус. Харків : Факт, 1998. 304 с.
- 66.Шульга М. Ідентичність. Етнічний довідник: поняття та терміни. URL : <http://etno.uaweb.org/glossary/i.html>
67. Юнг К. Про архетипи колективного несвідомого. *Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме*. Львів : Астролябія, 2012. URL:

https://books.google.com.ua/books?id=cyHTDwAAQBAJ&pg=PA11&p;hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=1#v=onepage&q&f=false

68. Assmann J. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press, 2011. 280 p.
69. Bourdieu P. *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press, 1993. 322 p.
70. Bourdieu P. *The Forms of Capital / Pierre Bourdieu // Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education / ed. by J. Richardson*. New York : Greenwood, 1986. P. 241–258.
71. Erikson E. H. *Identity: Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton & Co, 1968. 336 p.
72. Florida R. *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books, 2002. 404 p.
73. Foucault M. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977 / ed. by C. Gordon*. New York: Pantheon Books, 1980. 270 p.
74. Foucault, M. The Subject and Power / Michel Foucault // *Critical Inquiry*. 1982. Vol. 8, № 4. P. 777–795. URL : <https://www.jstor.org/stable/1343197>
75. Habermas J. *Citizenship and National Identity: Some Reflections on the Future of Europe Praxis International*, 1992. 12(1). P 1–25.
76. Hall S. Introduction: Who Needs 'Identity'? Hall, S., du Gay, P. *Questions of Cultural Identity*. SAGE, 1996.
77. Hall, S. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices / ed. by S. Hall*. London: Sage Publications, 1997. 416 p.
78. Hroch M. *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations / Miroslav Hroch*. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. 166 p.

79. Huizinga, J. *The Autumn of the Middle Ages* / J. Huizinga ; translated by Rodney J. Payton, Ulrich Mammitzsch. Chicago : University of Chicago Press, 1996. 467 p.
80. Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* / Samuel P. Huntington. New York : Simon & Schuster, 1996. 367 p.
81. Landry, C. *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan, 2000. 320 p.
82. Liebmann M. *Art Therapy for Groups: A Handbook of Themes and Exercises*. 2nd ed. New York: Routledge, 2004. 272 p.
83. Marcia J.E. *Identity in Adolescence* / Adelson, J. (ред.). *Handbook of Adolescent Psychology*. Нью-Йорк: John Wiley, 1993. P. 22–41.
84. Nora P. *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire Representations*. 1989. Ch. 26. P. 7–24.
85. Nye J. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs, 2004. 191 p.
86. Old Khata Project. (2023). *Old Khata Book*. Режим доступа: <https://www.oldkhataproject.com/product/old-khata-book/>
87. Puz'ko V.I. *Personal Identity Crisis in the Context of Globalization Philosophy and Society*. 2007. Т. 4. P. 98–113.
88. Said E. *Culture and Imperialism* Knopf, 1993. 350 p.
89. Simon, N. *The Participatory Museum*. Santa Cruz: Museum 2.0, 2010. 388 p.
URL : <https://www.participatorymuseum.org>
90. Smith, A. D. *Myths and Memories of the Nation* /Oxford University Press, 1999. p. 290.
91. Tajfel H., Turner J.C. *The social identity theory of inter-group behavior*. *Psychology of Intergroup Relations* / eds by S. Worchel, L.W. Austin. Chicago : Nelson-Hall, 1986. P. 120–153.

92.UNESCO. Culture in times of COVID-19: Resilience, Recovery and Revival.

Paris: UNESCO Publishing, 2022. 56. p.